

מאזן התשלומים וסחר החוץ

1. קווי ההתפתחות העיקריים^{1,2,3}

ב־1967 חלה ירידה ניכרת בגירעון במאזן סחר החוץ כתוצאה מירידה ביבוא המוצרים ועלייה ביצוא המוצרים. בכך באה לידי ביטוי השפעת תנאי המיתון בפעילות המשקית שנמשכו עד הרביע השלישי של השנה. לעומת זאת עלה בהרבה הגירעון בחשבון השירותים בשל הגדלת היבוא הבטחוני. התוצאה של שתי מגמות מנוגדות אלה היתה ירידה קלה — 8 מיליון דולר, שהם 2 אחוזים — בעודף היבוא.

התנאים הכלכליים, מצד אחד, והתנאים המדיניים והביטחוניים המיוחדים, מצד שני, השתקפו גם בשינויים בולטים בתחום יבוא ההון. המלחמה ותנאי החירום הביאו לגידול של כמה מונים בהעברות המוסדות ובתקבולים נטו ממכירת איגרות מלווה העצמאות והפיתוח. מאידך גיסא, באו השפעת התנאים במשק ועליית שערי הריבית בחו"ל לידי ביטוי בירידה תלולה בהשקעות מחו"ל ובאשראי מחו"ל לסוגיו השונים. השפעות הגורמים הכלכליים — המיתון והתנאים המוניטריים בחו"ל — על הסחר ועל יבוא ההון הן בחלקן המשך למגמות שהחלו במרוצת שתי השנים הקודמות. ההשפעה הבולטת ביותר של המיתון היא בתחום הגירעון במאזן סחר החוץ. ב־1967 ירד גירעון זה⁴ ב־126 מיליון דולר, שהם 39 אחוזים, והסתכם ב־195 מיליון דולר. ירידה זו חלה לאחר ירידות קטנות יותר בשתי השנים הקודמות; ולעומת הגירעון ב־1964, שהגיע לשיא של 454

¹ בלוחות מאזן התשלומים בפרק זה מובא יבוא המוצרים על בסיס פו"ב; והתשלומים לחברות זרות בעד הובלה וביטוח של מוצרי היבוא כלולים ביבוא השירותים. אולם פירוט היבוא למוצרים מצוי רק על בסיס ס"פ ולפי הגדרות סחר החוץ, השונות במקצת מהגדרות מאזן התשלומים. ולכן בלוחות האחרים, במסגרת הדיון המפורט ביבוא, מובא היבוא ס"פ, ונעשו ההתאמות הדרושות ביבוא וביצוא השירותים.

² יבוא המוצרים ויצוא המוצרים במאזן התשלומים כוללים, מלבד תנועת הסחורות בין ישראל לשווקים שמעבר לים דרך נמלי הים והאוויר שלפני מלחמת ששת הימים, גם את הסחר עם השטחים המוחזקים. אולם הדיונים המפורטים בפרק זה וכן הלוחות להלן (פרט ללוחות מאזן התשלומים) מתייחסים רק לסחר בין ישראל לשאר ארצות העולם, פרט לשטחים המוחזקים. הסחר עם השטחים בכללו הוא מצומצם יחסית בהיקפו, והנתונים לגביו הם פרי אומדנים גסים ובחלקם אף רופפים ביותר; כמו כן נעדר כאן אף פירוט גס ביותר לקבוצות מוצרים, בניגוד לפירוט הרב המצוי לגבי הסחר עם שאר ארצות העולם. יבוא המוצרים מהשטחים המוחזקים הוא, לפי האומדנים הקיימים, בעל ממדים מבוטלים. ואשר ליצוא לשטחים הרי יש שוני מהותי בינו ובין היצוא לשאר הארצות, שכן מדובר כאן למעשה בהרחבת-מה של השוק המוגן העומד לרשות היצרנים הישראליים, ומבחינה זו אין המכירות בשטחים משקפות את הפרובלמטיקה של היצוא הישראלי.

³ מאזן התשלומים ל־1967 המובא כאן הוא אומדן מוקדם והוא כולל בצד החובה סעיף טעויות והשמטות המגיע ל־114 מיליון דולר. גודלו של סעיף זה מחייב גישה זהירה לכל יתר סעיפי מאזן התשלומים. עם זאת נראה שהנתונים על סחר המוצרים, פרט לסחר עם השטחים המוחזקים, הם שלמים יחסית, בעוד שהטעויות וההשמטות נוגעות במידה רבה יותר לסעיפי ההון והשירותים.

⁴ לפי רישום היבוא ס"פ.

לוח ג' - 1

מאזן התשלומים, פעמים עיקריים, 1966 ו-1967

(מיליוני דולרים)

1967			1966			
נטר	חובה	זכות	נטר	חובה	זכות	
-437.3	1,355.7	918.4	-444.9	1,277.1	832.2	(א) החשבון השוטף
-136.6	668.8	532.2	-259.8	734.4	474.6	מוצרים
-221.1	255.4	34.3	-133.7	158.7	25.0	ממשלה
-79.6	431.5	351.9	-54.4	378.0	332.6	שירותים אחרים
522.2	17.6	539.8	291.9	7.7	299.6	(ב) העברות חד-צדדיות
256.1	7.3	263.4	238.7	5.5	244.2	לסקטור הפרטי
266.1	10.3	276.4	53.2	2.2	55.4	לסקטור הציבורי
29.3	455.6	484.9	179.8	272.1	451.9	(ג) תנועת הון
257.5	176.3	433.8	183.7	233.9	417.6	1) לזמן ארוך ובינוני
13.6	76.9	90.5	85.8	52.7	138.5	לסקטור הפרטי
243.9	99.4	343.3	97.9	181.2	279.1	לסקטור הציבורי
-228.2	279.3	51.1	-3.9	38.2	34.3	2) לזמן קצר
-215.9	215.9	—	19.0	—	19.0	זהב ויתרות מטבע חוץ
-12.3	63.4	51.1	-22.9	38.2	15.3	חשבונות אחרים לזמן קצר
114.2	1,828.9	1,943.1	26.8	1,556.9	1,583.7	סה"כ א + ב + ג
114.2	114.2	—	-26.8	26.8	—	(ד) טעויות והשמטות

ה מקור : הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה.

מיליון דולר, חלה ירידה של 259 מיליון דולר, שהם 57 אחוזים. צמצום דרסטי זה של הגירעון הושג הן ע"י צמצום היבוא והן ע"י הרחבת היצוא.

בצד היבוא השתקף השינוי ברמת הפעילות במשק בצורות שונות במרכיבי היבוא השונים. גידול הביקוש לתשומות יבוא לייצור השוטף לייצורים מקומיים הוא תחילה עם האטת קצב הרחבת התפוקה ב-1965. ב-1966 נשאר יבוא זה ללא שינוי וב-1967 חלה בו ירידה קלה. מאידך גיסא, באה הרחבת היצוא בשנים אלה לידי ביטוי בהגדלת יבוא התשומות הדרוש לצורכי יצוא. בסך-הכול, חלה בשנתיים האחרונות עלייה קלה בתשומות היבוא הדרושות (לפי מקדמי תשומה תפוקה). יבוא התשומות (פרט ליהלומי גלם) נשאר בעינו ב-1966, וחלה בו ירידה של 8 אחוזים ב-1967. ירידה זו משקפת בעיקרה ירידה של מלאי תשומות היבוא במשק.

לעומת זאת, השתקפה השפעת המיתון בפעילות הכלכלית בירידה תלולה ביבוא סוגים מסויימים של נכסי השקעה. כלל יבוא נכסי ההשקעה, להוציא אניות ומטוסים, ירד ב-1967 ב-26 מיליון דולר — 21 אחוזים — ולעומת 1965 הגיעה הירידה ל-52 מיליון דולר שהם 35 אחוזים. ביבוא נכסי השקעה לתעשייה ובנייה חלה ב-1967 ירידה של 16 מיליון דולר — 25 אחוזים — ולעומת 1965 מגיעה הירידה ל-40 מיליון דולר שהם 45 אחוזים.

גם ביבוא לצריכה ישירה חלה ירידה (8 מיליון דולר לעומת 1965), והיא היתה מרוכזת בעיקר ביבוא נכסי צריכה בני-קיימא.

אולם מבחינת הפעילות הכלכלית והשתקפותה בסחר החוץ, אין שנת 1967 עשויה מקשה אחת. מחציתה הראשונה של השנה עמדה בסימן עומק המיתון והירידה ברמת הפעילות הכלכלית, והדבר בא לידי ביטוי בירידה גדולה בהיקף היבוא. בסעיף התשומות היתה הירידה ביטוי לירידה קלה בהיקף תשומות היבוא הדרושות לייצור, אך בעיקר היא היתה נעוצה, כנראה, בירידה במלאי תשומות היבוא במשק; ירידה ניכרת חלה בתקופה זו גם ביבוא נכסי השקעה, שהגיע בכמה תחומים עד כדי מחצית רמתו בשנה הקודמת.

במחצית השנייה של השנה, עם התאוששות בפעילות הכלכלית, שהחלה בעקבות העלייה הגדולה בצריכה הציבורית ובהשפעת אמצעי הדרבון שנקטו, חל מפנה גם ביבוא. ברביע השלישי נפסקה הירידה והחלה מסתמנת מגמת עלייה, וברביע האחרון החל גידול מהיר ביבוא; בכמה תחומים הגיע כבר היקף היבוא בסוף השנה לרמת השיא של השנים הקודמות ואף עבר אותה. יבוא התשומות השוטפות, פרט ליהלומים, היה גבוה ברביע האחרון של השנה ב-24 אחוזים מאשר הממוצע בשלושת הרבעים הראשונים, ויבוא התשומות השוטפות לתעשייה, פרט ליהלומי גלם, היה גבוה ב-30 אחוזים.

אולם יחד עם גידול זה ברביע האחרון גדלו במהירות גם צורכי הייצור השוטף, והיבוא לא היה בו כנראה כדי חידוש מלאי התשומות לאחר הירידה שחלה בו, בעיקר בשני הרבעים האמצעיים של השנה. רמת פעילות כלכלית כגון זו שאיפיינה את המשק ברביע האחרון של 1967 מחייבת יבוא תשומות שוטפות (פרט ליהלומים) של כ-500 מיליון דולר בשיעור שנתי, מלבד צורכי חידוש מלאי התשומות.

אולם מטבע הדברים לא בכל סעיפי היבוא ההתאוששות היא כה מהירה. בתחום יבוא נכסי ההשקעה באה השפעת הירידה בפעילות הכלכלית לידי ביטוי חריף הרבה יותר מאשר בשאר התחומים. כאן היה שיעור הירידה תלול ביותר, והוא בא כבר לאחר מגמת האטה או ירידה שנתגלתה בכמה תחומים בשנים קודמות. בשטח ההשקעות דרוש גם זמן רב יותר עד ששינוי ציפיות מתורגם לתכניות השקעה ועד שאלה מגיעות לכלל ביצוע בפועל. ביבוא נכסי השקעה היתה העלייה ברביע האחרון לעומת שלושת הרבעים הראשונים קטנה יותר, והרמה עדיין היתה נמוכה במידה ניכרת מאשר ב-1965 — השנה, שבמהלכה חל המפנה בפעילות המשקית והחלה מסתמנת ירידה בהשקעות. יבוא נכסי השקעה לתעשייה ובנייה ברביע האחרון של 1967 היה עדיין נמוך ב-34 אחוזים (בשיעור שנתי) מאשר ב-1965. נראה, שמגמת העלייה בהשקעות כתוצאה מהמפנה בפעילות הכלכלית החלה רק להסתמן, וטרם באה לידי ביטוי מלא.

לוח ג'-2

סיכום מאזן התשלומים, 1961 עד 1967

(מיליוני דולרים)

1967	1966	1965	1964	1963	1962	1961	
-1,355.7	-1,277.1	-1,231.1	-1,191.7	-1,025.0	-938.4	-843.5	יבוא מוצרים ושירותים
918.4	832.2	710.7	619.2	576.8	471.8	397.9	יצוא מוצרים ושירותים
-437.3	-444.9	-520.4	-572.5	-448.2	-466.6	-445.6	עודף היבוא
522.2	291.9	327.2	334.9	346.2	330.7	346.3	העברות חד צדדיות
257.5	183.7	229.9	280.0	152.7	209.0	186.5	תנועות הון לזמן בינוני וארוך
779.7	475.6	557.1	614.9	498.9	539.7	532.8	סך כל ההעברות החד צדדיות ותנועות הון לזמן ארוך
-12.3	-22.9	50.5	-48.1	54.4	27.7	10.3	תנועות הון אחרות לזמן קצר
-215.9	19.0	-105.8	-21.3	-109.1	-140.6	-94.9	צבירה של זהב ויתרות מטבע חוץ
-114.2	-26.8	18.6	27.0	4.0	39.8	-2.6	טעויות והשמטות, נטו

ה מקור : הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה.

בגידול היצוא חלה האטה ניכרת ב־1967 לעומת שתי השנים הקודמות. כן חלו שינויי מגמה בולטים בהתפתחות המרכיבים השונים של היצוא. בצד הגורמים הממריצים את היצוא — הרפיון וירידת הביקוש המקומי, שפעולתם החלה עוד במרוצת 1965 וגברה במידה ניכרת ב־1966 ובראשית 1967, והנהגת התמריצים ליצוא ב־1966, שהשפעתם החלה מתגלה רק ב־1967 — נוצרו בשנה זו גם גורמים שפעלו לבלימת התרחבות היצוא. החשוב שבהם הוא הרפיון הכלכלי בכמה מדינות מפותחות, שגזע קשה בכמה מוצרי יצוא מרכזיים, ובראש וראשונה ביהלומים; כן יש להזכיר את הפסקת הסחר מצד כמה ממדינות מזרח אירופה, שהתבטאה בירידה ביצוא במסגרת הקלירינג; ואת המלחמה והמתיחות והשיבושים שנגרמו בעקבותיהם — אם כי נראה שגורם זה התבטא בעיקר בדחייה של משלוחי יצוא, ולא דווקא בצמצום היצוא. ייתכן גם שהיצוא לשטחים המוחזקים (הנאמד ב־15 מיליון דולר), בא בחלקו על חשבון יצוא לשאר הארצות.

כלל יצוא המוצרים גדל ב־1967 ב־12 אחוזים; היצוא, פרט לשטחים המוחזקים, גדל ב־9 אחוזים, וביצוא מוצרים מהתפוקה המקומית¹ היה הגידול 5 אחוזים בלבד לעומת 17 אחוזים ב־1966 ו־15 אחוזים ב־1965. במחירים קבועים הגיע הגידול ל־6.5 אחוזים לעומת 11 אחוזים ב־1966 ו־12 ב־1965.

ביצוא החקלאי היה הגידול 15 אחוזים לעומת 9 אחוזים ב־1966 והדבר משקף את העלייה ביצוא ההדרים, שהם המרכיב העיקרי של היצוא זה, עלייה שחלה כתוצאה מגידול רב בכמות תוך ירידת מחירים.

ביצוא התעשייתי חלה האטה ניכרת — הוא גדל ב־3 אחוזים בלבד לעומת 19 אחוזים ב־1966 ו־12 אחוזים ב־1965. אולם בגלל שינוי הרכב היצוא לטובת ענפים בעלי ערך מוסף גבוה הגיע גידול הערך המוסף ביצוא התעשייתי ל־4 אחוזים, ובמחירים קבועים הגיע גידול הערך המוסף ל־6 אחוזים.

ב־1967 חל שינוי בהרכב מקורות הגידול של היצוא. ביצוא מוצרי יצוא מובהקים — היהלומים והמחצבים — חלה ירידה ב־1967, בעוד שבשנים הקודמות גדל יצוא זה במהירות רבה ותרם לגידול היצוא בשיעור רב הרבה יותר ממשקלו ביצוא. לעומת זאת הוחש קצב הגידול ביצוא הקבוצה הרחבה של המוצרים שבה מיוצגים שאר ענפי המשק, שאינם ענפי יצוא אלא מבוססים בעיקר על השוק המקומי. אך בגידול זה מיוצגים בצורה בלתי פרופורציונלית מספר מצומצם יחסית של ענפי משק.

שינויי המגמות ביצוא משקפים שינויים במשקלם ובכיוון פעולתם של הגורמים המשפיעים על היצוא. מצד אחד, נוצרו במשק החל בסוף 1965 גורמים חשובים שפעלו לעידוד היצוא. החל באמצע 1965 הואט קצב הפעילות הכלכלית במשק ובחלקה הראשון של 1966 נהפכה ההאטה למגמת ירידה שנמשכה עד אמצע 1967. הירידה בפעילות הכלכלית היתה לה השפעה כפולה: מצד אחד ירידה בביקוש המקומי לתפוקה, ששימשה גורם מדרבן לחיפוש שוקי יצוא, ומאידך גיסא, בלימת העלייה בשכר ובהוצאות אחרות והפגת במחסור בעובדים מקצועיים.

גורם נוסף לגידול היצוא הוא הגדלת התמורה ליצוא על ידי שיטת תמריצים ישירים. תמריצים אלה הונהגו באפריל 1966 ובנובמבר הוכפלו שיעוריהם והם הועמדו על תוספת של 8 אחוזים עד 14 אחוזים לערך המוסף ביצוא. במאס 1967 הונהגה תוספת לשורה של "ענפי קידום" שהיה בה כדי להוסיף עד 10 אחוזים לתמורה לערך המוסף. כן הוענקו תוספות במשך השנה גם למוצרים שונים אחרים (עם הפיחות ב־1967 בוטלו תוספות אלה). בשל מועד הנהגתם של התמריצים המוגדלים יש להניח שפעולתם החלה מורגשת רק במשך 1967.

בנובמבר 1967 הופחת ערך הלירה הישראלית ב־16.7 אחוזים בעקבות פិחות הלירה סטרלינג, אך השפעתו של שינוי זה לא באה לידי ביטוי בתחום סחר החוץ ב־1967.

¹ כלומר, בניכוי מכירת אניות ומטוסים ישנים, חפצים אישיים של נוסעים, עתיקות, יצירות אמנות וכדומה.

לוח ג'-3

היבוא, היצוא ועודף היבוא *, 1962 עד 1967

	כמות				מחיר				ערך				1967	1966	1965	1964	1963	1962	
	1967	1966	1965	1964	1967	1966	1965	1964	1967	1966	1965	1964							
	(מיליוני דולרים)												(אחוזים)						
ה י ב ו א																			
מוצרים	-9	-2	-2	22	—	2	1	2	-9	—	-1	24	727.1	795.3	794.4	803.4	647.5	613.8	
שירותים	3	8	8	3	—	2	4	1	28	10	12	4	668.8	521.7	474.9	424.8	407.4	355.9	
סך הכול	6	2	1	14	—	2	2	2	6	4	3	16	1,395.9	1,317.0	1,269.3	1,228.2	1,054.9	969.7	
ה י צ ו א																			
מוצרים	13	10	13	4	-1	6	3	—	12	17	16	4	532.2	474.6	404.0	349.4	337.1	271.4	
שירותים	5	12	7	12	2	3	6	2	7	15	13	14	426.4	397.5	344.9	306.3	269.6	231.8	
סך הכול	9	20	10	7	1	5	4	1	10	16	14	8	958.6	872.1	748.9	655.7	606.7	503.2	
עודף היבוא													437.3	444.9	520.4	572.5	448.2	466.6	

* יבוא מוצרים על בסיס סי"פ, יצוא מוצרים על בסיס פו"ב.
ה מקור : הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה.

לעומת גורמים מדרבנים אלה פעל גורם בולם חשוב – הרפיון בפעילות הכלכלית שציין את המשק העולמי החל מחלקה האחרון של 1966 ובמשך עיקרה של שנת 1967. רפיון זה השתקף בהאטה ניכרת בגידול הביקוש ליבוא במרבית המשקים בעולם.

השפעת הגורמים השונים היה לה משקל שונה לגבי קבוצות שונות של מוצרי יצוא. מוצרי היצוא המובהקים נפגעו במידה גדולה הרבה יותר מירידת מחיריהם, וירידה זו היה בה כדי לקזז את תוספת התמריצים, כולה או בחלקה. אולם בעיקרו של דבר העובדה שתפוקת ענפים אלה מיועדת כולה ליצוא פירושה הוא, שההיצע שלהם אינו מושפע ע"י שינויים בביקוש המקומי; ועובדה זו באה לידי ביטוי בכך שעל אף ירידת המחירים נמשך הגידול הכמותי ביצוא זה, גידול שהוא פרי השקעות שנעשו בעבר.

מפגיעה קשה סבל ענף היהלומים. נוסף על ירידה בביקוש, שהתבטאה בירידת מחירים בתחילת 1967, העלה סינדיקט היהלומים, החולש על הענף, את מחיר היהלומי הגלם, והתמורה לענף ליטוש היהלומים ירדה לעומת השנים הקודמות. עם צמצום ההיצע חלה התאוששות מה במחירים במחצית השניה של ה-1967.

הקבוצה האחרת ביצוא התעשייתי מורכבת בעיקרה ממוצרים המבוססים על השוק המקומי, והיצוא בהם מהווה אחוז קטן מן התפוקה. מוצרים אלה הם ברובם בשלבי עיבוד גבוהים יותר, וירידות המחירים שלהם בשוק העולמי היו מצומצמות, ולא נתקווה לגביהם ההשפעה של מתן תמריצי היצוא. העובדה, שעיקר תפוקתם של מוצרים אלה מופנית לשוק המקומי, מתבטאת בכך שההיצע שלהם ליצוא עשוי להיות גמיש מאוד בתחומי מחירים מסוימים ובתנאים מתאימים של ביקוש מקומי.

אחת התופעות הבולטות בגידול היצוא של קבוצה זו הוא הייצוג הבלתי פרופורציונלי שהיה בה לקבוצה מצומצמת יחסית של ענפי משק, שבהם הגיע הגידול לשיעורים גבוהים ביותר. קשה לתת הסבר מדויק לתופעה זו על יסוד הנתונים הקיימים. הדבר יכול להיות בחלקו ביטוי לגורמים מקריים או לעובדה שהיו אלה ענפים שנמצאו ממילא בשלבי התרחבות כתוצאה ממגמות ארוכות טווח במשק. ייתכן שחומרת הפגיעה בגלל צמצום הביקוש המקומי שונה מענף לענף. ייתכנו גם הבדלים בהשפעת התמריצים על ענפים שונים בשל השיטה הקושרת את גובה התמריץ ליצוא פו"ב (וגם זה בקבוצות מוצרים המקיפות תחומי ערך מוסף רחבים) ומשקל תוספת התמורה ליצואן הישיר כתוצאה מכך שונה מענף לענף. כן יתכן גם שהשוני בתגובת הענפים השונים משקף בחלקו את חוסר האחידות הרב בהגנה האפקטיבית הניתנת לענפי המשק השונים, וכתוצאה מכך את ההבדלים הגדולים במידת התחרותיות שלהם בשוק העולמי.

גורם נוסף להפרש בין הענפים מבחינת גידול היצוא הוא צמצום היצוא במסגרת הסדרי קלירינג למזרח אירופה. מצמצום זה נפגעו בעיקר ענפים, שתחרותיותם נמוכה וביצואם הם נזקקים במידה רבה יותר לשוקי הקלירינג.

ההפרש בשיעור הגידול של יצוא מוצרים, שאינם מוצרי יצוא מובהקים, בין 1966 ל-1967 יש בו כדי ללמד על עניין נוסף. אמנם בחלקו מוסבר ההפרש בעובדה שנדרשת תקופה מסוימת כדי לבצע את המעבר משיווק מקומי ליצוא, ולכן יש לצפות לפיגור מסוים בהשפעת ירידת הביקוש המקומי, במידה שהיא כשלעצמה אפקטיבית בעידוד היצוא. אולם כנגד זאת יש לציין ש-1967 היתה שנה הרבה פחות נוחה מבחינת התנאים בשוק העולמי.

ההפרש מבליט את חשיבותו של הגורם הנוסף – הגדלת התמריצים. בתנאים של הגנה אפקטיבית רבה והפרש מחירים רב בין היצוא לשיווק המקומי מוגבל המירווח האפשרי של הגדלת חלקו של היצוא בתפוקה ע"י צמצום הביקוש המקומי בלבד. צמצום כזה אינו מביא לירידה ממשית בהוצאות, ואינו מאפשר פיתוח של מוצרי יצוא חדשים בשער שהוא גבוה במקצת מהשער הקיים, אך נמוך בהרבה משיעור ההגנה האפקטיבי שממנו נהנה חלק גדול מהייצור במשק.

השינויים הבולטים ביותר בסעיפי ההון של מאזן התשלומים משקפים את השפעת התנאים המדיניים והבטחוניים ב-1967. בעקבות המתחות והמלחמה, שבאה אחריה, גדלה כמה מונים תרומתה של יהדות העולם לישראל. הדבר מצא את ביטויו בשני סעיפים: העברות המוסדות הלאומיים גדלו פי חמישה ויותר לעומת רמתן הממוצעת בארבע השנים הקודמות, והסתכמו ב-1967 ב-276 מיליון דולר. עלייה תלולה חלה גם ברכישת איגרות מילווה העצמאות והפיתוח, והתקבולים נטו הסתכמו ב-175 מיליון דולר לעומת 11 מיליון ב-1966 ולעומת רמה ממוצעת של כ-30 מיליון בשנים 1961 עד 1965.

שינויים קטנים יותר, אם כי בולטים כשלעצמם, חלו בסעיפים אחרים של חשבון ההון. שינויים אלה משקפים הן את השפעת שינוי התנאים במשק והן השפעות של שינויים בשוק ההון ובהתפתחות הכלכלית בעולם. ההשפעה הבולטת של הרפיון הכלכלי במשק מתגלה בירידת ההשקעות מחו"ל. ההשקעות מחו"ל¹ הסתכמו ב-1967 ב-52 מיליון דולר לאחר ירידה רצופה מאז 1964 שבה עמדה רמתן על 169 מיליון דולר. בד בבד עם ירידה זו חלה עלייה בחיסול השקעות חוץ, והיקף השקעות חוץ נטו עמד ב-1967 על 20.5 מיליון דולר לעומת 159 מיליון ב-1963 — ירידה של 87 אחוזים. גם בכלל האשראי מחו"ל, נטו, פרט לאגרות מילווה העצמאות והפיתוח, חלה ירידה. אחד הגורמים המרכזיים לירידה זו הוא תנאי הריסון המוניטרי ועליית שער הריבית במרבית הארצות המפותחות בעולם בשנים האחרונות.

בהלוואות ממקורות כמו הבנק העולמי חלה ירידה בשנים האחרונות. הירידה בהלוואות ממשלת ארה"ב נובעת בלי ספק מקשיי מאזן התשלומים של מדינה זו בשנים האחרונות. האשראי נטו מחו"ל מכלל המקורות (פרט למילווה העצמאות והפיתוח) לסקטור הממשלתי והפרטי הסתכם ב-1967 ב-28 מיליון דולר לעומת 83 מיליון דולר ב-1966 ו-182 מיליון דולר ב-1965.

בצד הדחקות המוניטרית ועליית שערי הריבית בשוקי הכספים וההון בעולם פעלו באותו כיוון תנאי ההרפיה המוניטרית במשק הישראלי, שהתבטאו בהגדלת האפשרויות להשיג אשראי בנקאי, בירידת שער הריבית בשוק תיווך השטרות ובביטול ההצמדה על הלוואות לזמן ארוך. השפעת שינוי התנאים באה לידי ביטוי בולט ביותר בסעיף רגיש כמו האשראי לזמן קצר מחו"ל לסקטור הפרטי. הסכום נטו היה ב-1967 ב-28 מיליון דולר לעומת 11 מיליון דולר ב-1966 ו-47 מיליון דולר ב-1965 — כלומר ירידה של 75 מיליון דולר ב-1967 לעומת 1965.

לוח ג' - 4

הגירעון, ההעברות ויבוא ההון, 1961 עד 1967

(מיליוני דולרים)

1967	1966	1965	1964	1963	1962	1961	
-437	-445	-520	-573	-448	-467	-446	הגרעון בחשבון השוטף
522	292	327	335	346	331	346	העברות חד-צדדיות, נטו
85	-153	-193	-238	-102	-136	-100	עודף ההעברות על הגירעון
258	184	230	280	153	209	187	תנועות הון לזמן בינוני וארוך
343	31	37	42	51	73	87	עודף יבוא ההון על הגרעון

ה מקור: הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה.

¹ פרט להשקעות חוזרות של רווחים, שהנתונים לגביהן הם פרי אומדן רופף ביותר.

בתוך מערכת הגורמים שפעלו יש להזכיר גם את אפשרויות התחלופה בין מקורות שונים. כך למשל, העלייה בתקבולי מילווה העצמאות והפיתוח ובהעברות איפשרה לסקטור הציבורי להיזקק פחות למקורות אשראי אחרים.

הגידול הניכר בהעברות המוסדות הלאומיים הביא כמעט להכפלת כלל ההעברות, ובעוד שבשנים הקודמות היה היקף ההעברות החד-צדדיות קטן ב-100 עד 200 מיליון דולר מהגירעון בחשבון השוטף, הרי ב-1967 הוא היה גדול יותר מהגירעון ב-85 מיליון דולר. בתנועות ההון לזמן בינוני וארוך לא היה השינוי בסכום הכולל רב לעומת העבר, אף כי ההרכב הפנימי של הסעיף נשתנה מן הקצה אל הקצה. עודף כלל יבוא ההון על הגירעון היה ב-1967 343 מיליון דולר לעומת רמה של 40-30 מיליון דולר בשלוש השנים הקודמות ורמה גבוהה מזו במקצת בשנים שקדמו להן.

2. היבוא

א. יבוא המוצרים¹

כלל יבוא המוצרים² ירד ב-1967 ב-9 אחוזים — 68 מיליון דולר — והסתכם ב-727 מיליון דולר. היבוא, פרט לשטחים המוחזקים, הסתכם ב-725 מיליון דולר. מחירי היבוא נשארו בממוצע ללא שינוי. עליות מחירים חלו בעיקר בשני סעיפים גדולים: עלייה של 3 אחוזים במחירי יהלומי הגלם ועלייה של 4 אחוזים במחירי הדגנים. בכל יתר היבוא, פרט לסעיפים בודדים, היתה ברוב הענפים מגמה של ירידת מחירים, ובאחרים יציבות. בכך באו לידי ביטוי תנאי הרפיון הכלכלי, ששררו בכמה מדינות תעשייתיות חשובות, והשתקפותם בביקוש העולמי. עיקר ירידות המחירים חלו ביבוא החקלאי, פרט לדגניים וגידולי שדה, (ירידה של 4 אחוזים), במוצרי מזון (ירידה של 4 אחוזים) ובמוצרי טכסטיל (ירידה של 5 אחוזים), בעוד שבשאר המוצרים התעשייתיים היו הירידות מצומצמות הרבה יותר.

לוח ג' - 5

היבוא לייעודים שונים*, 1965 עד 1967

(מיליוני דולרים בשיעורים שנתיים)

1968 I-III	1967 X-XII	1967 I-IX	1967	1966	1965
סך כל היבוא פרט לאניות ומטוסים ויהלומי גלם					
782	684	562	593	675	696
סך כל תשומות שוטפות, פרט ליהלומי גלם					
559	497	402	425	466	460
392	337	259	278	305	312
78	59	45	48.5	65	89
30	25	16	18	23	26
מזה: תשומות לתעשייה					
נכסי השקעה לתעשייה ובנייה					
נכסי צריכה בני קיימא					

* לגבי החלוקה הרביעים ב-1967 ראה הערה ללוח ג'7.
ה מ ק ו ר : הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה.

¹ הדיון כאן כולל את היבוא, פרט לקניות מתושבי השטחים המוחזקים. ראה הערה 2 בראש הפרק.

² לפי רישום ס"פ.

בכמות			***1967	1966	1965	1964	1963	1962	
1965	1964	1963							
(אחווים)			(מיליוני דולרים)						
1	36	4	31.1	42.8	35.2	36.5	25.2	18.1	מוצרים לצריכה
21	15	-13	24.8	22.9	21.4	18.5	15.0	13.1	מזון
-7	53	31	18.5	24.8	26.0	27.5	17.7	13.2	צריכה שוטפת אחרת
									מוצרים בני קיימא
1	37	11	74.4	90.5	82.7	82.5	57.9	44.4	סך הכול
									תשומות שוטפות
12	-8	9	52.0	48.0	34.1	29.7	32.3	29.2	לייצור
-1	21	—	279.6	304.7	312.1	308.7	251.7	251.1	לחקלאות
2	31	-29	7.6	9.8	17.4	16.8	12.5	17.5	לתעשייה
6	34	-20	32.6	45.2	43.2	38.5	32.8	36.8	לבנייה
16	11	11	55.4	58.3	53.2	46.6	44.5	40.1	חלקי חילוף
									דלק
2	19	-1	427.2	466.0	460.1	440.3	373.8	374.7	סך הכול
-9	2	39	125.4	124.9	96.5	102.3	93.2	67.2	יהלומים גולמים, נטו
									סך כל התשומות
1	15	5	552.6	590.8	556.6	542.6	467.0	441.9	השוטפות
									נכסי השקעה
-41	34	-21	4.8	5.5	5.2	8.5	6.3	8.0	לחקלאות
17	-3	4	48.7	65.1	88.7	74.0	75.7	72.7	לתעשייה ובנייה
									נכסי השקעה
-15	38	2	23.3	28.2	33.5	38.0	27.4	26.9	לתחבורה יבשתית
12	17	5	18.1	22.0	19.4	16.9	14.3	13.7	נכסי השקעה אחרים
									סך כל נכסי השקעה,
									למעט אניות
4	10	2	94.9	120.8	146.8	137.5	123.7	121.3	ומטוסים
-47	265	-24	34.1	18.8	31.9	59.9	16.4	21.7	אניות ומטוסים
									סך כל נכסי השקעה,
									לרבות אניות
-11	40	-2	129.0	139.6	178.7	197.4	140.1	143.0	ומטוסים
									סך כל היבוא *
-2	22	5	756.0	821.0	818.0	822.5	665.0	629.3	בניכוי החזרות
									והתאמות
—	—	—	-30.9	-25.7	-23.6	-19.1	-17.5	-15.5	
									סך כל יבוא המוצרים
									סי"ף נטו, לפי
—	—	—	725.1	795.3	794.4	803.4	647.5	613.8	מאזן התשלומים **

* ברוטו, פרט ליהלומים גולמיים המובאים נטו.
** כולל זהב לא מונטארי.

1967 עד 1962

העלייה או הירידה (-) לעומת השנה הקודמת											
במחיר					בערך						
1967	1966	1965	1964	1963	1967	1966	1965	1964	1963	1967	1966
(אחוזים)											
22	-25	34	7	-5	—	-3	39	45	-4	22	-27
7	9	32	7	-4	—	-1	15	23	—	7	8
-7	-25	2	1	2	2	—	34	55	-5	-5	-25
8	-16	17	4	-1	1	-2	30	42	—	9	-18
40	4	2	—	3	1	4	11	-8	15	41	8
-5	-8	—	2	2	3	—	—	23	1	-2	-8
-46	-22	—	2	2	3	—	-29	34	4	-44	-22
4	-34	11	-13	6	1	9	-11	17	12	5	-28
12	-5	—	-5	-2	-2	—	11	5	14	10	-5
—	1	1	-1	2	1	-9	—	18	4	1	-8
21	-3	—	8	3	7	3	39	10	-6	29	—
4	-7	1	1	2	2	1	6	16	3	6	-6
4	-13	—	1	3	2	—	-21	35	-39	6	-13
-28	-25	—	1	3	2	—	4	-2	20	-27	-25
-18	-17	—	1	3	2	—	2	39	-12	-16	-17
11	-18	—	1	3	2	—	5	18	15	13	-18
-20	-21	—	1	3	2	—	2	11	7	-18	-21
-41	81	—	—	—	—	—	-24	265	-47	-41	81
-24	-8	—	1	2	2	—	-2	41	-9	-22	-8
-2	-8	1	2	1	2	—	6	24	-1	—	-8
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—

*** להוציא יבוא מהשטחים המוחזקים. ראה הערה 2 בראש הפרק.
ה מקור: הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה.

לוח ג' - 7

היבוא לפי הייעוד הכלכלי ולפי רבעי שנה, 1963 עד 1967 *

השנה והרביע	סך כל היבוא פרט לאנניות ומטוסים וליהלומים גולמיים	סך כל היבוא להוציא אנניות ומטוסים	נכסי צריכה		יבוא יהלומים גולמיים נטו	תשומות שוטפות לייצור, פרט ליהלומים גולמיים		נכסי השקעה, פרט לאנניות ומטוסים	
			סך הכול	מזה : בני-קיימא		סך הכול	מזה לתעשייה	סך הכול	מזה לתעשייה ובנייה
1963	I	123.7	145.3	11.7	3.7	82.4	53.5	29.6	18.3
	II	144.4	166.0	14.6	4.1	96.7	65.7	33.1	21.1
	III	137.3	163.9	12.2	4.7	92.8	61.8	32.3	18.8
	IV	149.4	172.6	20.3	5.1	100.0	69.3	29.1	16.9
1964	I	165.7	189.0	24.1	6.3	107.6	75.5	33.9	17.7
	II	168.6	199.1	19.2	6.9	110.7	76.2	38.7	19.8
	III	157.2	185.6	17.4	7.5	103.8	71.7	36.0	19.8
	IV	170.6	190.7	21.6	6.6	118.4	85.7	30.6	17.1
1965	I	162.0	182.9	19.8	6.0	110.4	76.2	31.8	18.6
	II	180.4	200.9	19.8	6.6	120.1	80.5	40.5	25.5
	III	166.7	192.4	18.6	6.3	110.6	73.7	37.5	23.7
	IV	180.5	210.3	24.6	7.2	119.0	82.1	36.9	20.7
1966	I	180.2	205.5	26.0	7.3	119.0	81.2	35.4	18.6
	II	169.4	204.4	18.4	4.9	119.0	76.1	32.0	16.6
	III	170.8	198.7	23.9	5.5	118.7	74.9	28.2	16.9
	IV	154.2	191.1	19.6	4.8	108.6	72.6	26.0	12.6
1967	I	152.4	186.2	19.3	3.9	110.9	75.5	22.5	12.0
	II	127.1	155.8	15.7	3.5	89.4	57.9	21.5	9.9
	III	142.3	169.8	17.3	4.6	100.8	60.6	24.2	12.1
	IV	171.0	206.6	21.6	6.2	124.2	84.2	25.2	14.7

הערות: יבוא ברוטו, פרט ליהלומים גולמיים, המובאים כאן נטו.

* אין התאמה מלאה בין לוח זה ללוח ג' 6, שכן הפירוט כאן מבוסס על נתונים מוקדמים יותר. בלוח ג' 4 הוכנסו לאחר הכנת לוח זה כמה תיקונים שלא ניתן היה להכניסם גם ללוח זה.
המקור: הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה.

הירידה ביבוא היא תוצאה של צירוף מגמות מנוגדות, כשמגמת הירידה ביבוא, שהתחילה בחלקה הראשון של 1966, עם החרפת המיתון, מתחלפת במרוצת הרביע השלישי של 1967 במגמת עלייה, עם התאוששות הפעילות הכלכלית במשק. בשלושת הרביעים הראשונים של 1967 היה היבוא (פרט לאניות ומטוסים) נמוך כמעט במאה מיליון דולר — 16 אחוזים — מאשר בשלושת הרביעים הראשונים של 1966, ואילו ברביע האחרון היה היבוא גבוה יותר ב-15 מיליון דולר — 8 אחוזים — מאשר בתקופה המקבילה ב-1966.

שינוי המגמה ביבוא משקף בעיקרו את השפעות התאוששות הפעילות הכלכלית במשק, אולם השתקפות זו באה לידי ביטוי שונה בסעיפי היבוא השונים, כשם שהשפעות הירידה בפעילות הכלכלית החל מ-1965 היו שונות מסעיף לסעיף. בחלק מהיבוא בא המפנה מוקדם יותר והעלייה בעקבותיו היתה מהירה יותר, כגון ביבוא תשומות שוטפות שהגיע ברביע האחרון של השנה לרמה גבוהה במידה ניכרת מאשר בעבר — בעוד שבסעיפי יבוא אחרים, כמו נכסי השקעה, היתה ההתאוששות איטית והרמה ברביע האחרון של 1967 נמוכה עדיין במידה ניכרת מאשר בעבר. ביבוא נכסי צריכה חלה ב-1967 ירידה של 16 מיליון דולר שהם 18 אחוזים. ירידה זו היא תוצאה של מגמות שונות בסעיפים השונים. ירידה גדולה חלה בסעיף יבוא מזון, והיא משקפת כולה את הירידה ביבוא בשר קפוא. יבוא זה נעשה כולו בידי הממשלה במישרין, והירידה בו נובעת מירידת הצריכה, וכנראה גם מירידת המלאי. הירידה בצריכת בשר קפוא חלה בגלל העלאת מחירו לצרכן (הדבר נעשה ע"י הגדלת המכס הקצוב שהעלתה את המחיר ס"פ בתוספת היטלים ב-10-15 אחוזים) בד בבד עם הגדלת היצע הבשר המקומי וירידה קלה במחירו.

(מיליוני דולרים)

1967	1966	1965	1964	1963	
14.9	27.9	18.6	12.5	6.5	בשר קפוא
3.7	3.7	4.0	13.4	18.2	סוכר (לצריכה ישירה)
12.5	11.2	12.6	10.6	10.5	שאר מוצרי המזון
31.1	42.8	35.2	36.5	25.2	סך כל יבוא המזון

ביבוא נכסי צריכה בני-קיימא ומוצרים לצריכה שוטפת, פרט למזון, יחד חלה ירידה של 9 אחוזים והוא הסתכם ב-45 מיליון דולר לעומת 49 מיליון דולר ב-1966.¹ אולם כאן בולט סעיף אחד — חפצים של נכנסים לישראל (עולים, תושבים חוזרים ותיירים) וכן מתנות בחבילות דואר — שבו חלה עלייה של 3 מיליון דולר. בסעיף זה חל שינוי בסיווג ב-1967, ועל כן אין משמעות להפרדה בו בין צריכה שוטפת לבני-קיימא. העלייה הרבה בו היא תוצאה של עלייה במספר התושבים החוזרים לאחר מלחמת ששת הימים. אם ננכה סעיף זה משני הייעודים הנידונים כאן, הרי ביבוא לצריכה שוטפת חלה ירידה של 11 אחוזים, ואילו בבני קיימא — ירידה של 27 אחוזים. ביבוא לצריכה שוטפת אין מגמה אחידה. ברוב הסעיפים חלה ירידה, בקו אחד עם מגמת הירידה הכללית ביבוא. אולם יש סעיפים שבהם חלה עלייה.

אחד הגורמים לעלייה הוא, כנראה, תהליך הליברליזציה של היבוא, שהיה במקרים מסויימים אפקטיבי והתבטא בגידול ניכר של היבוא. גורם זה פעל במוצרי הנעלה, וכנראה גם בחלק ממוצרי הטכסטיל. במקרים אחרים נובעת, כנראה, העלייה משינויי התנהגות או ממגמות ארוכות טווח שלא נבלעו ע"י השפעת המיתון.

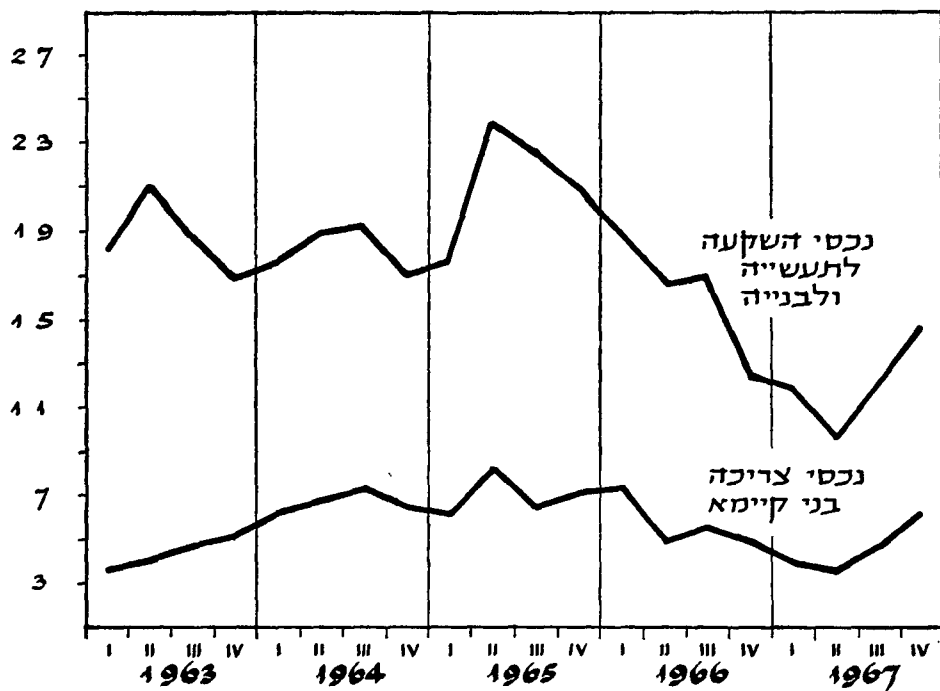
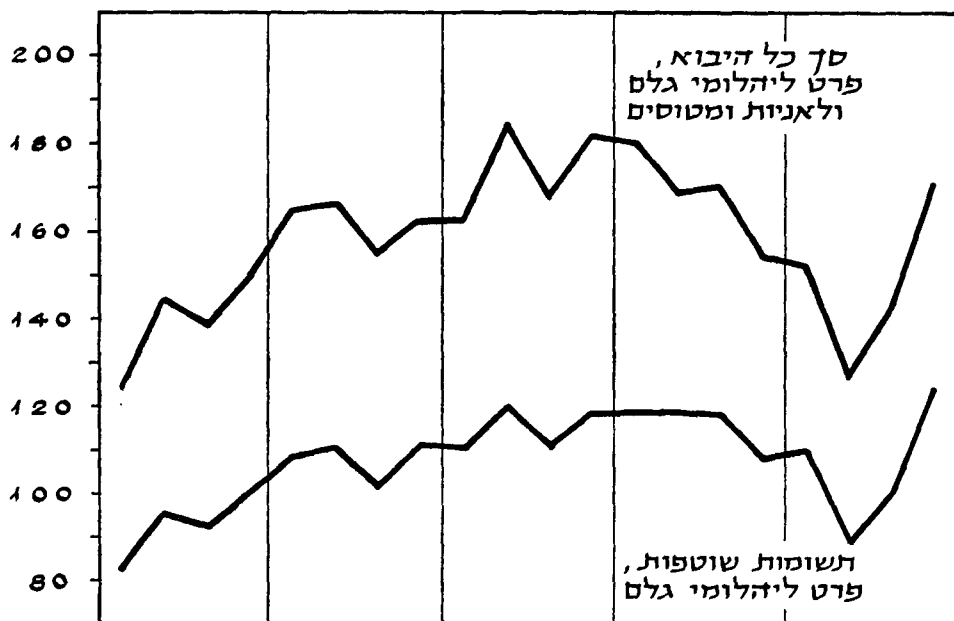
ביבוא מוצרי צריכה בני קיימא חלה ב-1967 ירידה ניכרת. ירידה זו הגיעה לשיעורים ניכרים בכל סוגי בני הקיימא, פרט למכוניות. מבחינות מסויימות יש דמיון בין בני-קיימא לנכסי השקעה.

¹ ראה לוחות ג' ו-8' ו-9'.

דיאגרמה ג' - 1

היבוא לייעודים שונים, לפי רבעי שנה, 1963 עד 1967

(מיליוני דולרים)

לוח ג' - 8
יבוא לצריכה שוטפת (פרט למזון), 1966 ו-1967
(מיליוני דולרים)

1967	1966	
0.7	0.6	סיגריות וטבק
1.0	0.8	טכסטיל והלבשה
2.7	3.3	ספרים ועתונים
1.0	0.8	הנעלה ומוצרי עור ופלסטיקה
2.8	2.8	מוצרים פרמצבטיים
0.9	1.1	כלי זכוכית וקרמיקה
1.8	1.5	סרטי צילום
0.3	0.3	תקליטים וסרטי הקלטה
3.8	5.6	אחרים
סה"כ פרט לחפצים של נכנסים		
15.0	16.8	לישראל ומתנות
9.8	6.1	חפצים של נכנסים לישראל ומתנות *
24.8	22.9	סך הכול

* בגלל שינוי בסיווג אין משמעות להפרדה בין סעיף זה לסעיף המקביל בלוח ג'9. ראה בגוף הטכסט.
ה מ ק ו ר : הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה.

לוח ג' - 9
יבוא נכסי צריכה בני קיימא, 1966 ו-1967
(מיליוני דולרים)

1967	1966	
2.6	3.4	מקלטי רדיו וטלביזיה
1.6	2.2	רהיטים
1.6	2.3	שעונים
1.4	2.2	כלי בית חשמליים וכלים למשק הבית *
0.4	0.7	שטיחים
1.2	2.8	יצירות אמנות, עתיקות, אוספים וכו' **
6.1	6.8	מכוניות
3.2	4.1	אחרים
18.3	24.9	סה"כ, פרט לחפצי נכנסים לישראל
0.8	1.3	חפצים של נכנסים לישראל ***
19.1	26.2	סה"כ, פרט לחפצי נכנסים לישראל

* מכונות כביסה, מערבלי מזון, שואבי אבק, מכונות גילוח וכו'.
** בסיווג הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה כלולה מחצית מסעיף זה ביבוא נכסי השקעה.
*** בגלל שינוי בסיווג אין משמעות להפרדה בין סעיף זה לבין הסעיף המקביל בלוח ג'8. ראה בגוף הטכסט.
**** סך הכל כאן שונה מאשר בלוח ג'6. ראה הערה ** לעיל.
ה מ ק ו ר : הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה.

בשני המקרים כרוכה הרכישה בהוצאה גדולה יחסית ומתן השירות של הנכס נעשה בעיקרו בעתיד. משום כך, יש בשני המקרים חשיבות לציפיות לעתיד, והדמיון ביניהם מתבטא גם ברגישות הרבה שלהם לתנודות בפעילות הכלכלית. בשני סעיפים אלה הגיעה הירידה לממדים גדולים והיתה תלולה בהרבה מאשר בשאר הסעיפים. בשניהם גם באה השפעת המיתון לידי ביטוי מוקדם יותר, וכבר ב־1966 חלה בהם ירידה ניכרת.

ביבוא נכסי צריכה בני קיימא ניכר הבדל בולט בין מכוניות לשאר בני הקיימא. ביבוא מכוניות לצריכה היתה הירידה קטנה יחסית (15 אחוזים), בעוד שבכל שאר בני־הקיימא הגיעה הירידה לשליש, לאחר ירידה של 15 אחוזים ב־1966.

יבוא מכוניות נוסעים הוא סעיף פרובלמטי. חלק מהמכוניות משמשות לצורכי השקעה עסקית (ומאידך גיסא, היו תקופות שבהן חלק מהרכב המסחרי נרכש למטרות צריכה), אולם אין נתונים שיאפשרו הפרדה מהימנה בין שני הייעודים. ההפרדה הקיימת מבוססת על אינדיקטורים רופפים, ולכן מוטב לבחון את יבוא מכוניות הנוסעים כסעיף אחד. ביבוא זה היתה הירידה קלה מאשר בשאר בני־הקיימא וכן מאשר בנכסי ההשקעה בכללם. ב־1967 הגיעה הירידה ל־11 אחוזים, לאחר ירידה של 12 אחוזים ב־1966. אולם ירידות אלה חלו לאחר ירידה תלולה של יותר משליש ב־1965, בעקבות העלאת המכס בשליש האחרון של 1964. ב־1967 עמד היבוא על פחות ממחצית הרמה בשמונת החודשים הראשונים של 1964, לפני העלאת המכס.

(מיליוני דולרים)			
1967	1966	1965	1964
יבוא מכוניות נוסעים			
5.8	6.5	7.4	11.2
מסווג כבני קיימא			
3.1	3.5	3.9	6.3
מסווג כהשקעה			
8.9	10.0	11.3	17.5
סך הכול			

נקודה, שבה בולט שוני בין מוצרים בני־קיימא לנכסי השקעה, היא תגובתם להתאוששות ברמת הפעילות הכלכלית. בעוד שביבוא מוצרים בני קיימא חלה עלייה מהירה — ברביע האחרון של 1967 היתה רמת היבוא גבוהה ביותר מ־50 אחוזים מאשר הממוצע בשלושת הרביעים הראשונים, והוא הגיע לרמה הממוצעת של 1965 — הרי ביבוא נכסי השקעה החלה רק מסתמנת תחילתה של מגמת עלייה. הבדל זה נובע מכך שהשקעה בנכסי ייצור מחייבת תהליך תכנון ארוך הרבה יותר וביצועה בפועל כרוך גם הוא בתהליך ממרשך יותר.

ביבוא נכסי השקעה, פרט לאניות ומטוסים, חלה ירידה של 21 אחוזים, לאחר ירידה של 18 אחוזים ב־1966. וב־1967 היה היבוא נמוך ב־35 אחוזים — 52 מיליון דולר — מאשר ב־1965. בשתי קבוצות היתה הירידה תלולה יותר: ביבוא נכסי השקעה לתעשייה ובנייה מגיעה הירידה לעומת 1965 ל־45 אחוזים — 40 מיליון דולר; ביבוא נכסי השקעה לתחבורה יבשתית (בעיקר מכוניות) החלה הירידה מוקדם יותר, ב־1965, וב־1967 היה היבוא נמוך ב־39 אחוזים מאשר ב־1964. בכך באו לידי ביטוי, מצד אחד, השפל בענף הבנייה, שהקדים את המיתון במשך בכללו, והשתקפותו של שפל זה בענף הובלת המשאות; אל אלה נוספה ב־1966 ו־1967 גם ההשפעה של הירידה הכללית בפעילות הכלכלית. מצד שני, פעלו גורמים נוספים: העלאת המכס על מכוניות נוסעים ב־1964, וצמצום יבוא המשאות בעקבות התחלת הייצור המקומי של משאיות. ביבוא נכסי השקעה אחרים היתה הירידה ב־1967 קלה יחסית והיא חלה לאחר עלייה ב־1966. בסעיף זה כלול מצד

יבוא ציוד לתעשייה, בנייה, חשמל ומים*, 1962 עד 1967

(מיליוני דולרים)

1967	1966	1965	1964	1963	1962	
2.5	3.5	3.5	2.7	3.1	2.1	לתעשיית המזון, המשקאות והטבק
4.4	5.7	6.0	7.0	8.6	11.7	לתעשיית הטכסטיל וההלבשה
3.4	4.2	4.6	5.2	6.3	6.4	לתעשיית מתכת בסיסית ומוצריה
0.5	1.0	1.6	0.2	0.2	0.4	לתעשיית מוצרי חשמל ואלקטרוניקה
0.2	0.2	0.6	0.9	1.3	0.8	לתעשייה הכימית
8.6	12.1	16.1	15.0	12.7	8.1	לתעשיות שונות
19.6	26.7	32.4	31.0	32.2	29.5	סך הכול
12.0	11.7	11.7	5.3	5.5	6.4	לענף החשמל
2.3	4.8	17.2	12.5	12.0	14.8	ציוד כרייה, בנייה וסלילה
0.3	1.6	3.7	2.4	3.3	3.0	מנועים וטורבינות
3.2	4.0	5.5	4.9	5.2	4.2	משאבות
10.9	15.9	18.0	14.9	17.2	14.9	מכשירים, כלים, מיכלים ושונות
48.5	64.7	88.5	74.0	75.7	72.7	סך הכול כללי

* אין התאמה מלאה בין לוח זה ללוח ג' 6, שכן הפירוט כאן מבוסס על נתונים מוקדמים יותר.
ה מקור: הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה.

אחד יבוא לענפי המסחר והשירותים שנפגעו פחות מהמיתון. כן כלול כאן ציוד למוסדות מדע ומחקר¹ שהוא ודאי הפחות רגיש למגמות הפעילות הכלכלית.

מרכז הכובד של השפעת המיתון הוא, כפי שניתן לראות, ביבוא נכסי השקעה לתעשייה ולבנייה, אולם גם בתחום כולל זה יש גוונים שונים. ביבוא ציוד לענף החשמל חלה עלייה קלה זה שנים אחדות כתוצאה מהרחבת הענף. בהרחבה זו הוחל עוד לפני תחילת המיתון, והיא נעשית על יסוד חישובים לטווח ארוך. גם העובדה, שמדובר כאן בחברה שבבעלות הסקטור הציבורי, מפחיתה את רגישות ההשקעות לתנודות ברמת הפעילות הכלכלית.

ביבוא ציוד לענף הבנייה חלה ירידה תלולה, בשיעור של שלושה רבעים, ב-1966, ובכך בא לידי ביטוי השפל החמור בענף.

ירידה בשיעורים ניכרים, אם כי פחות תלולים מזה, חלה ביבוא ציוד לענפי התעשייה השונים. ביבוא נכסי השקעה לענפי הטכסטיל היתה שנת 1962 שנת שיא שכן נעשתה אז הרחבה גדולה של הענף. לאחר מכן היה היקף היבוא נמוך יותר ובמגמת ירידה. ב-1966 ו-1967, ובעקבות הקשיים שפגעו בענף, כשתוספת כושר הייצור הגיעה להבשלה בתנאים של ירידת הביקוש המקומי בעת ובעונה אחת עם ירידה בביקוש העולמי, הוחשה מגמת הירידה.

בשאר הסעיפים ניכרת לעיתים האטה בגידול או אף ירידה עוד לפני 1966. אולם ב-1966 ו-1967 מגמת הירידה היא תלולה וכללית. האטות או ירידות לפני 1966 יכולות להיות נעוצות בחלקן בגורמים מקריים, שכן הרחבה של ענף אינה נעשית תמיד בצורה מודרגת. לעיתים יש ריכוז בפרוייקטים גדולים, והדבר מתבטא בקפיצות בהיקף ההשקעה. ייתכן גם שבמגמות האטה או

¹ בלוח ג' 6 כלולה כאן גם מחצית מהסעיף "יצירות אמנות, אוספים, עתיקות וכו'".

ירידה בשנים אלה — 1963 עד 1965 — מתגלה השפעתו של הפיחות של 1962, שייקר את הציוד המיובא יחסית לציוד המקומי. אולם מגמת ההאטה בשנים אלה הקיפה את כלל ההשקעות בציוד בתעשייה ולא רק את ציוד היבוא, וייתכן שיש בכך ביטוי לפעולתו של גורם מצמצם נוסף, והוא הירידה ברווחיות התעשייה בתקופת ריסון המחירים האדמיניסטרטיבי בשנים 1963 ו־1964, כשנמנעה עליית מחירי התפוקה התעשייתית בעוד שנמשכו עליות שכר וכן עליות בהוצאות אחרות (תשומות יבוא ושירותים).

גם ביבוא נכסי השקעה לתעשייה מסתמן שינוי מגמה בסוף 1967. אולם כאן התופעה היא הרבה יותר מתונה. ברביע האחרון של השנה היתה אמנם היבוא גבוהה ב־30 אחוזים מאשר בשלושת הרביעים הראשונים של השנה, אולם היא היתה עדיין נמוכה ב־34 אחוזים מאשר ב־1965. יש כאן ניגוד בולט להתפתחות בתחום יבוא התשומות השוטפות. ניגוד זה הוא, כמובן, צפוי, שכן עד ששינוי התנאים במשק ושינוי הציפיות מתורגמים למונחי תכניות השקעה, ועד שאלה מתחילות להגיע לכלל ביצוע, עובר זמן רב יותר משנדרש להרחבת הייצור השוטף. אמנם, להבדיל מיבוא התשומות השוטפות, הקשר כאן בין רמת הפעילות להיקף היבוא הוא הרבה יותר רופף, אולם נראה, שבגלל הפיגור בתגובה לא נתגלתה עד סוף 1967 אלא ראשיתה של מגמת עלייה. ביבוא התשומות השוטפות לייצור חלה ב־1967 ירידה של 6 אחוזים. ביבוא התשומות השוטפות, פרט ליהלומי גלם, חלה ירידה של 8 אחוזים לאחר עלייה קלה בשתי השנים הקודמות — אחוז אחד ב־1966 ו־5 אחוזים ב־1965. ירידה זו חלה בשעה שרמת הפעילות הכלכלית נשארה בממוצע שנתי כמעט ללא שינוי.

לוח ג' - 11

מקדם היבוא הכולל הממוצע בייעודים הסופיים, במחירים ליצור

(מחירים שוטפים)

1967	1966	1965	
37.3	39.4	39.4	יצוא
39.1	41.7	41.4	מזה: יצוא מוצרים
19.1	19.3	19.1	צריכה פרטית
20.8	19.6	23.5	צריכה ציבורית
15.7	15.3	15.0	השקעות
23.9	24.0	23.5	סך הכול

ניתוח בעזרת נתוני תשומות-תפוקה מלמד, שהיקפו והרכבו של הייצור המקומי ב־1967 חייבו יבוא תשומות שוטפות בהיקף דומה לזה של 1966 (ראה לוח ג' - 12), וגבוה במקצת (3 אחוזים) הן מהיבוא הצפוי והן מהיבוא בפועל ב־1965. גידול זה, בשעה שהתוצר הלאומי נשאר ללא שינוי לעומת 1965, נובע משינויים שונים — בחלקם מקוונים זה את זה — בהרכב הייצור במשק. בין 1965 ל־1967 עלה משקלו של היצוא בין ייעודי התפוקה במשק וירד חלקה של ההשקעה. ב־1967 חלה גם עלייה רבה במשקלה של הצריכה הציבורית. היצוא הוא בממוצע בעל מרכיב יבוא גבוה בהרבה משאר השימושים, אך גם כאן חלו שינויים — כשמקדם היבוא הממוצע ביצוא

תשומות שוטפות — יבוא צפוי ויבוא בפועל, 1963 עד 1967

(מיליוני דולרים)

היבוא הצפוי של תשומות שוטפות *										
הפרש (יבוא בפועל פחות יבוא צפוי)	סה"כ יבוא התשומות בפועל, פרט ליהלומי גלם	סך כל יבוא התשומות הצפוי, פרט ליהלומי גלם	סה"כ	למלאי מוצרים מהתפוקה המקומית	לצריכה ציבורית	לצריכה פרטית	מזה: להשקעה	סה"כ לייעודים מקומיים	ליצוא	
א. מחירים שוטפים										
-2.6	373.8	376.4	458.8	3.7	17.9	201.3	71.3	294.2	164.6	1963
14.1	440.3	426.2	517.1	9.8	19.3	224.8	81.0	334.9	182.2	1964
3.1	460.1	457.0	556.9	5.3	23.8	242.5	82.5	354.1	202.8	1965
-0.7	466.0	466.7	584.3	6.0	22.6	254.0	69.9	352.5	231.8	1966
-43.3	427.2	470.5	584.4	**	38.0	248.3	57.2	343.5	240.9	1967
ב. מחירי 1963										
-2.5	373.9	376.4	458.8	3.7	17.9	201.3	71.3	294.2	164.6	1963
19.0	443.4	424.4	509.3	9.6	19.4	224.4	80.2	333.5	175.8	1964
1.5	453.8	452.3	543.6	5.0	23.6	243.3	79.4	351.3	192.3	1965
-1.1	458.6	459.7	560.5	5.7	22.3	252.4	67.1	347.5	213.0	1966
-46.0	421.2	467.2	561.9	**	37.7	247.9	55.1	340.7	221.2	1967

* לפי מקדמי תשומה-תפוקה בבנק ישראל, שעודכנו, בחלקם עדכון מכני, לתקופה 1962 עד 1964.
** אין עדיין נתונים על השינויים במלאי מוצרים מהתפוקה המקומית ב-1967.

עולה במקצת ב־1966 ושוב יורד ב־1967, בעיקר בגלל ירידה במשקל יצוא היהלומים¹. העלייה הקלה במקדם היבוא הממוצע בהשקעות היא תוצאה מירידת משקל הבנייה שהיא בעלת מקדם יבוא נמוך מהממוצע. כתוצאה מכל השינויים הללו חלה עלייה קלה במרכיב היבוא הממוצע ב־1966 לעומת 1965, וב־1967 הוא נשאר ללא שינוי.

היבוא בפועל של תשומות שוטפות ב־1967 היה נמוך ב־43 מיליון דולר (10 אחוזים) מהיבוא שהיה צפוי לפי מקדמי תשומה־תפוקה². הפרש זה, במידה שאינו גובע משינויי הרכב בתוך הענפים, יכול להיות תוצאה של שני גורמים: החלפת יבוא בייצור מקומי או הקטנת מלאי תשומות היבוא במשק. טווח הזמן הנדון כאן הוא קצר מכדי שאפשר יהיה לצפות להחלפת יבוא בממדים גדולים; גם בתנאי ההגנה על הייצור המקומי לא חלו שינויים העשויים להצדיק ציפיות לתהליך של החלפת יבוא (יתר על־כן, הליברליזציה של היבוא, במידה שהיא אפקטיבית, הריהי מקטינה את שיעורי ההגנה). אך, כפי שנראה להלן, גם אופן התהוותו של הפרש יש בו כדי ללמד שעניין לנו כאן בעיקר בירידה במלאי.

ירידת המלאי של תשומות יבוא במשק היא תופעה אופיינית בשלבים של סיום שפל בפעילות הכלכלית ותחילת ההתאוששות. בתחילתו של שפל כלכלי נמצא המשק כשברשותו מלאי המותאם

לוח ג' 13

היבוא הצפוי של תשומות שוטפות*, לפי ייעודים ולפי רביעים, 1967**

(מיליוני דולרים)

הפרש		יבוא צפוי							
ב'	א'	יבוא בפועל***	צריכה ציבורית		סך הכול	יצוא	השקעה	צריכה פרטית	
			הנחה ב'	הנחה א'					
-5.5	-7.5	110.9	7.5	9.5	108.9	35.8	13.8	59.3	I
-20.8	-18.8	89.4	11.5	9.5	98.7	29.4	12.4	56.9	II
-19.6	-17.6	100.8	11.5	9.5	108.9	29.6	15.0	64.3	III
+0.7	-1.3	124.2	7.5	9.5	116.0	32.2	16.0	67.8	IV
-45.2	-45.2	425.3	38.0	38.0	432.5	127.0	57.2	248.3	סך הכול

* פרט ליהלומים גולמיים.

** לגבי הצריכה הפרטית, ההשקעה והיצוא יש נתונים על התחלקות לפי רביעים, וחישוב היבוא הצפוי כאן מבוסס על ההנחה שהיחס בין תפוקה מקומית ויבוא נשאר קבוע ברביעים השונים ושההרכב הענפי של הביקושים השונים נשאר גם הוא קבוע בכל הרביעים (להנחות אלה, ובייחוד לשנייה יש מגבלות. כך, למשל, ההרכב הענפי של היצוא אינו קבוע, ודוגמה בולטת היא יצוא ההדרים שרובו ברביע הראשון. החישוב, המניח הרכב ענפי קבוע, מביא במקרה זה להטיה כלפי מעלה של היבוא הצפוי ברביע הראשון). לגבי התחלקות הצריכה הציבורית אין כל נתונים, והיבוא הצפוי חולק על יסוד שתי הנחות אלטרנטיביות, האחת של התחלקות שווה על פני השנה, והשנייה של ריכוז רב יותר בשני הרביעים המרכזיים. אולם מבחינת ההשפעה על יבוא התשומות השוטפות הצריכה הציבורית היא בסך הכול מעוטת־חשיבות, והנחות שונות אין בהן כדי לשנות את התמונה שינוי של ממש.

*** אין התאמה מלאה בין היבוא בפועל בלוח זה ליבוא בפועל בלוח ג' 12. היבוא בפועל כאן מבוסס על לוח ג' 7 השונה מלוח ג' 6 (וכן מלוח ג' 12) בגלל תיקונים שהוכנסו מאוחר יותר. ראה הערה ללוח ג' 7.

¹ אם כי ביצוא היהלומים עצמו חלה ב־1967 עלייה במקדם היבוא במחירים שוטפים כתוצאה מהתייקרות יחסית של יהלומי הגלם.

² אין נתונים על שינוי המלאי של מוצרים מייצור מקומי ב־1967. במידה שהיה שינוי חיובי במלאי זה, הרי ההפרש בין יבוא התשומות בפועל ליבוא הצפוי הוא גדול יותר.

לרמת פעילות גבוהה יותר. מלאי זה עוד עשוי לגדול תחילה עם ההאטה בגידול הייצור או הירידה בו, כשהתאמת היבוא לרמת הייצור הנמוכה יותר נעשית בפיגור. בשלבים מאוחרים יותר מקטינים היצרנים במשק את היבוא השוטף יחסית לייצור כדי להתאים את המלאי לרמת הפעילות הנמוכה יותר.¹ לאחר זאת, בשלב ההתאוששות של הפעילות הכלכלית, גדל הייצור בעוד שהיקף היבוא מפגר אחריו בגלל משך הזמן הדרוש להתאמת היקף היבוא.

נראה, שב-1967 חלה במשק ירידה של מלאי תשומות היבוא שהיא אופיינית לשלבים מתקדמים של רפיון כלכלי ולשלבים הראשונים של ההתאוששות. הנתונים בעניין זה הם רופפים, אולם האינדיקטורים לגבי הרביעים השונים של 1967 יש בהם חיוזק למסקנה זו.

ברביע הראשון היה יבוא התשומות בפועל נמוך במקצת מהיבוא הצפוי, וההפרש משקף, כנראה, ברובו התאמה של המלאי כלפי מטה בגלל הרפיון בפעילות הכלכלית. ברביעים השני והשלישי היה יבוא התשומות נמוך בהרבה מהיבוא הצפוי, וכאן חלה עיקר ירידת המלאי. נראה, שפעל כאן צירוף גורמים. תחילה השפעת ירידת הפעילות הכלכלית לנקודת השפל בתחילת 1967, שדחפה להקטנה נוספת במלאי התשומות. לאחר מכן צמצום היבוא בגלל המלחמה, ולבסוף, ברביע השלישי — תחילת ההתאוששות והרחבת התפוקה שלא היתה מלווה — בגלל הפרש הזמן הנדרש — בהגדלת יבוא. ברביע האחרון של השנה חלה עלייה ניכרת ביבוא התשומות, אולם בעת ובעונה אחת חלה עלייה רבה ביבוא הנדרש בעקבות ההתרחבות המהירה של הפעילות הכלכלית. נראה, שברביע זה לא היה עדיין ביבוא כדי חיידוש מלאי התשומות לאחר הירידה הגדולה ברביעים הראשונים, ויש להניח, שהדבר יתרחש במשך 1968.

(ב) יבוא השירותים

בניגוד לירידה ביבוא המוצרים חלה ביבוא השירותים ב-1967 עלייה ניכרת: הוא גדל ב-28 אחוזים — כ-150 מיליון דולר — והסתכם ב-670 מיליון דולר בקירוב. בעוד שביבוא המוצרים נפסקה תחילה העלייה, לאחר הקפיצה הגדולה ב-1964, ולאחר מכן חלה בעקבות המיתון ירידה — ב-1967 היה יבוא המוצרים נמוך ב-75 מיליון דולר מאשר ב-1964 — הרי ביבוא השירותים חלה בתקופה זו עלייה מהירה, וב-1967 הוא היה גבוה ב-245 מיליון דולר בקירוב — כ-60 אחוזים — מאשר ב-1964. כתוצאה ממגמות אלה עלה משקל השירותים ביבוא בשלוש השנים האחרונות משליש עד קרוב למחצית.

בחלק מסעיפי יבוא השירותים נמשכו ב-1967 מגמות שפעלו בעבר, בעוד שבאחרים חל מפנה שבו משתקפת השפעת המיתון; ובחלק אחר פעלו גורמים מיוחדים.

חלק הארי של העלייה ב-1967 — קרוב ל-100 מיליון דולר — חל ביבוא שירותים מצד הממשלה. בגידול זה היה, כפי שניתן להניח, משקל מכריע ליבוא הבטחוני.

סעיף אחר ושב חלה עלייה רבה הוא סעיף שירותי ההון. העלייה היתה מרוכזת כולה בתשלומי ריבית לחו"ל, בעוד שברווחים על השקעות חוץ חלה ירידה קלה זו השנה השנייה. העלייה המהירה בתשלומי הריבית היא המשך של מגמה רצופה מאז 1963. בארבע השנים האחרונות הוכפל כמעט היקף תשלומי הריבית לחו"ל וב-1967 הם הסתכמו ב-95.5 מיליון דולר לעומת 51.6 מיליון דולר ב-1963.

עלייה רבה — 17 מיליון דולר — חלה ב-1967 בהוצאות תיירות בחו"ל. מבחינה מסויימת פעלו כאן שתי מגמות מנוגדות. בהוצאות תיירות בארצות שמעבר לים חלה ירידה בשיעור 10 אחוזים, שהיא בחלקה לפחות תוצאה של המיתון, והן הסתכמו ב-44 מיליון דולר לעומת 49 מיליון ב-1966. מאידך גיסא, נוסף השנה סכום של 21.7 מיליון דולר שהם קניות תושבי ישראל

¹ הצטברות מלאי של מוצרים מוגמרים, האפיינית לתקופת רפיון, מהווה נטל על המפעלים ודוחפת גם היא להקטנת מלאי התשומות.

לוח ג' - 14

יבוא השירותים *, 1962 עד 1967

העלייה או הירידה (-) לעומת השנה הקודמת						1967	1966	1965	1964	1963	1962	
1967	1966	1965	1967	1966	1965							
(אחוזים)			(מיליוני דולרים)			(מיליוני דולרים)						
-7.4	19.2	3.3	-1.1	2.4	0.4	13.8	14.9	12.5	12.1	10.2	8.0	הובלת נוסעים
-6.1	8.5	14.1	-5.4	6.9	10.0	82.5	87.9	81.0	71.0	60.4	60.7	הוצאות הובלה אחרות
-6.3	9.9	12.5	-6.5	9.3	10.4	96.3	102.8	93.5	83.1	70.6	68.7	סך הכול התחבורה
34.6	11.7	17.2	16.9	5.1	6.4	65.7	48.8	43.7	37.3	38.0	26.0	נסיעות לחו"ל
4.8	21.6	20.7	2.9	10.7	8.5	63.1	60.2	49.5	41.0	31.1	27.8	ביטוח
15.3	13.6	13.4	16.4	12.8	11.1	123.3	106.9	94.1	83.0	72.1	69.9	שירותי הון
60.9	7.7	14.1	96.7	11.3	18.2	255.4	158.7	147.4	129.2	145.7	123.6	ממשלה, לגמ"א
46.7	-5.1	-8.8	20.7	-2.4	-4.5	65.0	44.3	46.7	51.2	49.9	39.9	שירותים שונים
28.2	9.9	11.8	147.1	46.8	50.1	668.8	521.7	474.9	424.8	407.4	355.9	סך הכול

* על בסיס יבוא המוצרים סי"פ.
ה מקור: הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה.

בשטחים המוחזקים. כפי שצוין כבר לגבי נתוני הסחר עם השטחים בכללם, מספר זה הוא פרי אומדן רופף ביותר. לגבי 1967 יש לציין גם שינוי הרכב ההוצאה. בעוד שבתירות מעבר לים גדול חלקן של הוצאות השהות בחו"ל, הרי ההוצאות של תושבי ישראל בשטחים מייצגות למעשה קניות של מוצרים, בעיקר ממלאי מוצרי היבוא שנמצאו בשטחים עם תום המלחמה.

עלייה של 21 מיליון דולר — 47 אחוזים — חלה בסעיף "שירותים שונים". עיקר העלייה כאן חלה בהוצאות מינהל של חברות ישראליות (לרבות חברות ספנות ותעופה) בחו"ל, שגדלו ביותר מכפליים; בהוצאות פרסומת (גם הן גדלו ביותר מכפליים לאחר ירידה גדולה ב-1966); בדמי חכירה ושל ציוד, בעיקר מחשבים אלקטרוניים; ובהוצאות של חברות קבלניות ישראליות הפועלות בחו"ל, עם הרחבת היקף פעולותיהן.

סעיף אחר שבו חלה עלייה הוא שירותי ביטוח. הנתון לגבי 1967 הוא פרי אומדן מוקדם רופף ביותר. אולם זהו סעיף שבו חלה עלייה מהירה ורצופה מאז 1962. עם זאת ראוי לציין, כי

לוח ג' - 15

יבוא שירותי תחבורה ויצואם, 1963 עד 1967

(מיליוני דולרים)

1967	1966	1965	1964	1963	
י ב ו א					
1.1	2.3	2.4	2.7	2.5	הובלת נוסעים: בים
12.7	12.6	10.1	9.4	7.7	באוויר
13.8	14.9	12.5	12.1	10.2	סך הכול
82.5	87.9	81.0	71.0	60.4	הוצאות הובלה אחרות
96.3	102.8	93.5	83.1	70.6	סך הכול, על בסיס יבוא סחורות סי"פ
15.1	18.0	21.9	21.7	16.8	הובלת סחורות יבוא על ידי חברות זרות
111.4	120.8	115.4	104.8	87.4	סך הכול, על בסיס יבוא סחורות פו"ב
י צ ו א					
9.2	11.3	12.7	11.1	9.1	הובלת נוסעים בים
34.1	30.0	29.8	25.8	24.3	הובלת נוסעים באוויר
43.3	41.3	42.5	36.9	33.4	סך הכול
15.3	13.5	15.4	8.8	8.8	הובלת משאות: סחורות יצוא
39.2	41.9	34.9	29.6	27.7	סחורות אחרות
28.0	22.8	18.7	16.2	16.3	הכנסות אחרות מהובלה
125.8	119.5	111.5	91.5	86.2	סך הכול, על בסיס יבוא סחורות פו"ב
41.2	40.5	36.5	35.0	28.6	הובלת סחורות יבוא על ידי חברות ישר'
167.0	156.0	148.0	126.5	114.8	סך הכול, על בסיס יבוא סחורות סי"פ

ה מקור: הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה.

בסעיף זה יש משמעות רבה יותר לסכום נטו — צד החובה בניכוי צד הזכות — שכן שני הצדדים קשורים קשר הדוק. עליית היקף הביטוח וביטוח המשנה בחברות זרות מתבטאת בצד הזכות בדמי עמלה ובתשלומים לסוכנים. קשר אחר, שבטוח ארוך יותר למעשה גם הוא קשר הדוק, יש בין היקף הפרמיות להיקף תשלומי תביעות למבוטחים, שגם הם רשומים בצד הזכות. כחמש השנים 1962 עד 1966 היה הסכום הממוצע נטו בסעיף הביטוח 0.7 מיליון דולר בצד החובה.

לעומת העליות בסעיפים אלה חלה בסעיף שירותי תחבורה ב-1967 ירידה של 6 אחוזים. ירידה קלה חלה בדמי נסיעה של ישראלים בחברות זרות. החלק האחר בסעיף זה "הוצאות הובלה אחרות" מייצג את הוצאות חברות הספנות והתעופה הישראליות בחו"ל. גם כאן חלה ירידה של 6 אחוזים. אולם יש לזכור שלא כל סעיפי ההוצאה הללו קשורים קשר ישיר להיקף הפעלת הצי וודאי שלא להיקף התפוקה. אחד הסעיפים הגדולים הוא הוצאות תיקונים ושיפוצים, שוודאי יש בו תנודות בלי קשר ישיר להיקף ההפעלה.

בהוצאות הובלת מטעני יבוא ע"י חברות זרות (הכלולות בלוח ג' 14, ואינן כלולות בלוח ג' 15 הבנוי על יסוד רישום יבוא המוצרים סי"פ) חלה ירידה של 16 אחוזים, והיא משקפת בעיקרה את המגמה הכללית של ירידת היקף היבוא.

3. היצוא

א. יצוא המוצרים¹

כלל יצוא המוצרים גדל ב-1967 ב-12 אחוזים והסתכם ב-532 מיליון דולר לעומת 475 מיליון דולר ב-1966. היצוא, פרט ליצוא לשטחים המוחזקים, גדל ב-9 אחוזים והסתכם ב-517 מיליון דולר. חלק ניכר מהגידול נובע ממכירת אניות ישנות (ורובו של סכום זה ממכירת האנייה "שלום"). יצוא המוצרים מהתפוקה המקומית בלבד, פרט לשטחים המוחזקים, גדל בקצב איטי יותר — 5 אחוזים — והסתכם ב-493 מיליון דולר לעומת 467 מיליון דולר ב-1966.

ביצוא החקלאי היה שיעור הגידול — 15 אחוזים — גבוה הן משיעור הגידול של היצוא בכלל והן מהגידול הממוצע של היצוא החקלאי בעבר. לעומת זאת, היה שיעור הגידול של היצוא התעשייתי 3 אחוזים בלבד — שיעור נמוך בהרבה מהגידול הממוצע של היצוא התעשייתי בעשרים השנים האחרונות.

1. היצוא החקלאי

השינויים ביצוא החקלאי משקפים בראש וראשונה את ההתפתחות בתחום ההדרים, שהם כ-80 אחוזים מיצוא זה. ב-1967 חלה עלייה רבה ביצוא ההדרים תוך ירידת מחיריהם. הגידול בשיעור 14 אחוזים בערך יצוא ההדרים נבע מעלייה בשיעור 20 אחוזים בכמות וירידה של 5 אחוזים במחירים. מסעיף זה באו כשלושה רבעים מהתוספת לערך היצוא החקלאי (10.6 מיליון דולר). שני סעיפים אחרים, שתרכו הרבה לגידול, היו יצוא הכותנה (גידול של 1.5 מיליון דולר) ויצוא הביצים (2 מיליון דולר).

בתוך שאר הסעיפים יש לציין את הירידה הגדולה בסעיפי יצוא "מסורתיים" כמו בננות (1.2 מיליון דולר) ותפוחי אדמה (0.9 מיליון דולר). שבהם מהווה היצוא למעשה מעין הסדר של הוצאת עודפים ע"י מועצת שיווק מרכזית. יצוא הבננות נפגע על ידי חדירת מתחרים חדשים לשוקי היצוא המסורתיים שלו, שהביאה לירידת מחירים אשר בעקבותיה צמצם הענף את היצוא וקיפץ את שטחי המטעים.

מאידך גיסא, חל גידול בכמה מוצרים חקלאיים אחרים, שהם מעיקרם מוצרי יצוא, כמו אבוקדו,

¹ הדיון כאן כולל את היצוא, פרט ליצוא לשטחים המוחזקים. ראה הערה 2 בראש הפרק.

פרחים וחלקי צמחים, וכן ירקות חורפיים שגידולם נעשה בחממות או בעזרת יריעות פלסטיות. לגבי מוצרים אלה הונהגו בשלוש השנים האחרונות אמצעי עידוד שיטתיים, בעיקר ע"י מענקים והלוואות למטרות השקעה וע"י הבטחת מחירי מינימום ליצוא¹. בסעיפים אלה חל גידול מהיר ורצוף בשנים האחרונות. ב-1967 הסתכם יצוא אבוקדו, תות-שדה ופרחים ב-2.75 מיליון דולר לעומת 0.5 מיליון ב-1964, ויצוא ירקות (פרט לתפוחי אדמה) ב-2.2 מיליון דולר לעומת 0.9 מיליון ב-1964².

2. היצוא התעשייתי

ביצוא התעשייתי היה, כאמור, שיעור הגידול נמוך מאוד — 3 אחוזים — במחירים שוטפים ובמחירים קבועים כאחד. אולם חל בו שינוי הרכב, כשבממוצע גדל משקלם של ענפים בעלי ערך מוסף³ גבוה וירד משקל בעלי ערך מוסף נמוך (בעיקר היהלומים). משום כך היה גידול הערך המוסף ביצוא גבוה יותר והגיע ל-4 אחוזים.

יתר על כן, ב-1967 נפגע הערך המוסף ביצוא ע"י השינויים היחסיים במחירי היצוא ובמחירי תשומות היבוא. כשליש מתוספת הערך המוסף ביצוא ב-1967 איבד המשק כתוצאה משינויי המחירים הללו (ראה לוח ג'-19). כשהמדידה היא במחירי 1966 — כלומר בניכוי השפעות מחירי התפוקה והתשומות — הרי הגידול הכמותי של הערך המוסף ביצוא התעשייתי הגיע ב-1967 ל-6.4 אחוזים, לעומת 12.3 אחוזים ב-1966, 9.2 אחוזים ב-1965 ו-6.2 אחוזים ב-1964⁴.

במחירי היצוא התעשייתי חלה ירידה ממוצעת של אחוז אחד, ובכך באה לידי ביטוי השפעת תנאי הרפיון הכלכלי ששררו בכמה מדינות תעשייתיות חשובות והשתקפותם בסחר העולמי. ירידות המחירים הגדולות ובעלות החשיבות מבחינת היצוא התעשייתי חלו בעיקר במוצרים סטנדרטיים: ירידה של 11 אחוזים במחירי האשלג, 7.5 אחוזים במחירי הפוספטים, 12 אחוזים במחירי השמן, 7 אחוזים במחירי המלט. מחירי היהלומים נמצאו במגמת ירידה מאז סוף 1966, אך בממוצע היה המחיר ב-1967 גבוה יותר ב-2 אחוזים, ובכך משתקפת עובדת עליית המחירים המהירה במשך 1966.

שיעור הגידול הנמוך מאוד ביצוא התעשייתי ב-1967 חל בתקופה, שבה פעלו במשק גורמים חשובים לעידוד היצוא: מצד אחד, הרעלו התמריצים ליצוא, ומצד שני, צומצם הביקוש המקומי, נפסקה עליית ההוצאות ונעלמו הלחצים בשוק העבודה. אולם כנגד זאת פעל גורם חשוב אחר שהיתה לו השפעת האטה על גידול היצוא: ירידת הביקוש (או האטת הגידול) בשוקי חוץ-לארץ. השפעותיהם של גורמים אלה היה להן משקל שונה ממוצר למוצר, והדבר משתקף במגמות מנוגדות בתחומים השונים של היצוא.

¹ אולם בדרך כלל השיג היצוא מחירים גבוהים מהמינימום, ולא היה צורך במתן תשלומי תמיכה.
² אמנם גם בתוך יצוא הירקות יש חלק מסויים שהוא בגדר הוצאת עודפים.
³ בכל הדיון כאן הערך המוסף הוא ערך מוסף גולמי, כלומר, בניכוי תשומות ביניים מיבוא בלבד, אך לא בניכוי תשומות יבוא ראשוניות (פחת, ריבית וכו').
⁴ בחישוב זה מבוסס הגידול הכמותי בכל מקרה על מחירי השנה הקודמת. לעיתים נהוג להביא סדרה המבוססת כולה על מחירי שנה אחת ואז משתנים הנתונים. לשם השוואה נביא את הגידול הכמותי של הערך המוסף ביצוא התעשייתי פעם במחירי 1963 ופעם במחירי שנה קודמת:

מחירי שנה קודמת	מחירי 1963	
6.2	6.2	1964
9.2	10.2	1965
12.3	12.8	1966
6.4	10.0	1967

ברור שכלל שאנו מתרחקים משנת הבסיס, כן מאבדים הנתונים את משמעותם.

7.6	9.4	10.0	15.6	16.2	23.7	6.4	56.0	3.8	2.5	3.3	1.1	8.3	2.4	כימיקלים אחרים
16.5	7.9	9.9	10.1	8.6	-52.1	25.3	2.0	-14.9	2.5	1.7	3.8	0.3	-5.9	מוצרי מתכת אחרים
2.0	2.3	2.2	1.9	5.7	15.0	-4.3	-13.6	200.0	0.5	1.2	-0.2	-0.4	15.0	התעשייה האווירית
5.6	6.1	7.5	7.1	2.3	8.9	23.0	-5.3	-67.6	1.9	0.5	2.6	-0.6	-18.9	תעשית השמנים
53.5	58.0	66.0	75.0	86.8	8.4	13.8	13.6	15.7	16.5	17.6	15.0	13.3	46.4	שאר מוצרי התעשייה
246.4	279.5	313.5	373.1	384.3	13.4	12.2	19.0	3.0	78.4	78.0	63.8	88.2	44.1	סך כל היצוא התעשייתי
130.1	141.5	154.5	173.6	195.3	8.8	9.2	12.4	12.5						סך הכול תעשייה פרט ליהלומים ומחצבים
335.6	346.6	399.9	467.5	492.9	3.3	15.4	16.9	5.4	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	סך הכול יצוא המוצרים מתפוקה מקומית
0.4	2.1	2.7	5.1	18.8										מכירת אניות ומטוסים
			0.3	1.0										העברות ציוד של חברות ישראליות הפועלות בחוץ לארץ **
3.6	4.6	4.7	4.6	5.5										יצירות אומנות, אוספים עתיקות חפצים אישיים וכו'
339.6	353.3	407.3	477.5	518.2	4.0	15.3	17.2	8.5						סך כל יצוא המוצרים לפי הגדרות סחר-החוץ
-2.5	-3.8	-3.5	-2.9	-1.0										התאמות
337.1	349.5	403.8	474.6	517.2	3.7	15.5	17.5	9.0						סך כל יצוא המוצרים נטו לפי מאזן התשלומים

* פרט ליצוא לשטחים המוחזקים. ראה הערה 2 בראש הפרק.

ה פ ק ו ר : הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה.

** אומדן בנק ישראל.

גידול שוקי היצוא הישראלי*, 1963 עד 1967

1967	1966	1965	1964	1963	
(אחוזים)					גידול היבוא הכולל
4.4	7.9	7.8	13.8		ארצות מפותחות
2.0	13.3	23.1	1.7		אחרות
4.0	8.8	10.0	12.1		סך הכול
(מיליוני דולרים)					סך כל היצוא מתפוקה מקומית (פרט ליהלומים) **
	291.7	264.1	219.1	218.0	
	196.2	175.5	147.7	156.0	מזה: לארצות מפותחות
	38.0	33.8	24.4	25.4	לאחרות
	234.2	209.3	172.1	181.4	סך הכול
	31.2	24.8	22.9	15.3	ארצות קלירינג במזרח אירופה
					באחוזים מכלל הייצוא
	67.2	66.4	67.4	71.6	מפותחות
	13.0	12.8	11.1	11.7	אחרות
	10.7	9.4	10.5	7.0	קלירינג מזרח אירופה

* כמודד לגידול השוק, העומד לפני היצוא הישראלי לארץ מסוימת, שימש כאן שיעור הגידול ביבוא של אותה ארץ. אחוז הגידול של היבוא לכל קבוצת מדינות הוא ממוצע משוקלל של שיעורי הגידול של יבוא המדינות השונות כשהבסיס לשקלול הוא משקלו של המדינות השונות ביצוא הישראלי בשנה הקודמת. הלוח אינו מקיף את היצוא הישראלי כולו; לא נכללו בו מדינות שחלקן ביצוא קטן. המדינות שנכללו בחישוב מקיפות כ-90 אחוזים מהיצוא הישראלי.

** וכן פרט ליצוא "מוצרי מתכת אחרים" (סעיף בריסל 73.40.90), ופרט למוצרים שאינם מתפוקת ענפי המשק, כגון אניות ומטוסים ישנים, חפצים אישיים של נוסעים, עתיקות, יצירות אמנות וכד'.

עיקר הירידה ביצוא היתה מרוכזת בשני ענפי יצוא מובהקים — יהלומים ומחצבים — שבהם ירד היצוא לאחר תקופה ארוכה של עלייה מהירה, שבה תרמו שני ענפים אלה חלק הרבה יותר מפרופורציוני לגידול היצוא (ולעתים אף היו המקור לחלק הארי של תוספת היצוא). בירידה זו היה משקל מכריע לתנאי הביקוש בחוץ לארץ.

מאידך גיסא, הוחש במקצת קצב גידול היצוא על פני חזית רחבה של ענפי משק, המבוססים בעיקר על השוק המקומי ואילו היצוא מהווה אחוז קטן מתפוקתם. בכך משתקפת ההשפעה של המיתון וירידת הביקוש המקומי בד בבד עם הגדלת התמריצים ליצוא — השפעה שהכריעה את ההשפעה ההפוכה של תנאי ביקוש בלתי נוחים.

במוצרי יצוא אחרים או במוצרים, שהם בעלי אופי מיוחד במובן זה או אחר, פעלו גורמים מיוחדים שהשתקפו במגמות שונות בשיעורי הגידול.

ירידת הביקוש בשוקי חוץ לארץ — או האטת קצב גידולו — הוא אחד הגורמים העיקריים שהשפעתם ניכרת בהתפתחות היצוא ב-1967. שנה זו עמדה בסימן רפיון כלכלי בכמה מדינות

היצוא והערך המוסף ביצוא, 1963 עד 1967

(מיליוני דולרים)

המשיקל בתוספת הערך המוסף 1967	המשקל בערך המוסף 1966	המשקל בתוספת היצוא 1967	המשקל ביצוא 1966	הערך המוסף					היצוא					
				1967	1966	1965	1964	1963	1967	1966	1965	1964	1963	
45.1	24.7	42.4	16.0	67.6	60.1	56.7	41.8	62.8	85.5	74.9	71.3	52.9	74.8	הדרים
10.2	6.8	11.5	4.3	18.3	16.6	11.8	10.7	11.6	23.1	20.2	14.9	14.2	14.4	חקלאות אחרת
-18.7	18.8	-27.2	35.3	42.5	45.6	30.4	25.8	20.1	158.3	165.1	131.9	118.2	104.0	יהלומים
12.0	8.6	27.2	9.6	23.0	21.0	19.9	20.5	16.4	51.7	44.9	40.3	39.8	32.1	טכסטיל
-5.5	10.3	-1.6	6.4	24.2	25.1	20.0	15.8	9.4	29.4	29.8	24.2	18.7	11.4	מחצבים
19.9	5.2	19.9	4.1	16.0	12.7	12.5	12.1	8.7	24.0	19.0	18.6	18.1	12.8	מוצרי פרי הדר
37.2	25.5	27.9	24.4	68.3	62.1	53.4	44.7	48.9	120.9	113.9	98.5	84.6	86.2	תעשייה אחרת
100.0	100.0	100.0	100.0	259.8	243.2	204.7	171.5	177.8	492.8	467.9	399.9	346.5	335.7	סך כל המוצרים מתפוקה מקומית *
				131.4	121.0	105.9	93.2	83.4	225.9	207.7	181.7	161.2	142.5	סך כל התעשייה, ללא יהלומים

* אין התאמה מלאה בין לוח זה ללוח ג' 16, שכן לוח זה מבוסס על נתונים מוקדמים יותר.

גידול הערך המוסף ביצוא לפי

1965			1964				
מזה כתוצאה משינוי מחירים	גידול הערך המוסף	גידול היצוא	כתוצאה משינוי בכמות	מזה כתוצאה משינוי מחירים	גידול הערך המוסף	גידול היצוא	
4.6	14.9	18.4	-6.6	-14.4	-21.0	-21.9	פרי הדר
0.3	1.1	0.7	0.7	-1.6	-0.9	-0.2	חקלאות אחרת
2.7	4.6	13.7	0.6	5.0	5.6	14.2	יהלומים
-0.5	-0.6	0.6	2.9	1.2	4.1	7.7	טכסטיל
1.6	4.3	5.5	3.9	2.5	6.4	7.3	מחצבים
-0.4	0.3	0.5	3.6	-0.2	3.4	5.3	מוצרי פרי הדר
2.8	8.7	13.9	-4.7	0.6	-4.1	-1.6	תעשיה אחרת
סך כל המוצרים							
11.2	33.2	53.3	0.7	-7.0	-6.3	0.8	מתפוקה מקומית *

* ראה הערה ללוח ג' 18.

מפותחות חשובות והאטת קצב ההתרחבות הכלכלית במשק העולמי בכללו. לגבי ישראל התבטא הדבר בירידה ניכרת בקצב ההתרחבות של שוקי היצוא שלה (ראה לוח ג' 17)¹. הרעת תנאי הביקוש והחרפת התחרות בין המוכרים לא התבטאה בכל המוצרים באותו אופן. הנפגעים העיקריים היו מוצרי היצוא המובהקים: מחצבים ויהלומים. במחצבים חלו, כאמור, ירידות מחירים גדולות, באשלג ובנחושת נבעה הירידה גם מגידול ההיצע בגלל גורמים שונים. בחלק מהמקרים נראה שהסיבה לכך היא קיומו של שוק משוכלל, שבו באה ירידת הביקוש והחרפת התחרות לידי ביטוי בירידת מחירים, בעוד שבמוצרים בדרגות עיבוד גבוהות, בעיקר באלה שבהם יש משקל למוניטין, ירידת מחירים — ועל כל פנים ירידת מחירים גלויה — היא תופעה יותר נדירה. יש לזכור גם, שבמוצרים סטנדרטיים, כשחלה ירידת מחירים הריהי דבר גלוי וקל למדידה, בעוד שבמוצרים פחות סטנדרטיים עצם מדידת שינוי המחירים היא עניין פרובלמטי. לגבי היצואן הישראלי, המחיר בחו"ל הוא מבחינות מסוימות בגדר נתון. אמנם הוא נאלץ לעיתים למכור במחירים נמוכים מהמחיר הבינלאומי, אולם נקודת המוצא, שממנה עליו להוריד את המחיר, היא בבחינת נתון; ולכן באותם המקרים, שבהם חלו ירידות מחירים, היתה בכך השפעה מקזזת ישירה להגדלת התמריצים ליצוא. במקרים שבהם לא התבטאה ההרעה בירידת מחירים, נשמר יותר ליצואן היתרון של תוספת התמריצים.

¹ הירידה היא למעשה גדולה יותר מכפי שמשקף בנתוני הלוח, שכן חלק מגידול היבוא ב־1967 נבע מעליית הוצאות ההובלה של הנפט כתוצאה מחסימת תעלת סואץ. אם ננכה גורם זה, יהיה שיעור הגידול המשוקלל ביבוא כ־3 אחוזים.

מרכיבי הכמות והמחירים, 1964 עד 1967

1967				1966			1965	
כתוצאה משינוי בכמות	מזה כתוצאה משינוי מחירים	גידול הערך המוסף	גידול היצוא	בכמות משינוי כתוצאה	מזה כתוצאה משינוי מחירים	גידול הערך המוסף	גידול היצוא	כתוצאה משינוי בכמות
11.6	-4.1	7.5	10.6	1.1	2.3	3.4	3.5	10.3
1.9	-0.2	1.7	2.9	4.1	0.7	4.8	5.2	0.8
-2.6	-0.5	-3.1	-6.8	3.1	12.1	15.2	33.2	1.9
2.0	—	2.0	6.8	0.7	0.3	1.0	4.6	-0.1
1.4	-2.3	-0.9	-0.5	3.9	1.2	5.1	5.6	2.7
3.6	-0.2	3.4	4.9	0.3	—	0.3	0.4	0.7
6.3	-0.2	6.1	7.0	8.7	—	8.7	15.4	5.9
24.1	-7.5	16.6	24.9	22.0	16.5	38.5	67.9	22.0

המחצבים הם ענפי ייצור שתפוקתם מופנית כולה ליצוא. כאן הגדלת תמריצים היא מלכתחילה בעלת השפעה מצומצמת ביותר בטווח הקצר, שכן אין כאן אפשרות של הגדלת היצוא על חשבון השיווק המקומי. נוסף על כך היוותה ירידת המחירים גורם מקזז להגדלת התמריצים. העובדה, שגמישות ההיצע בטווח הקצר היא נמוכה, התבטאה בירידת ערך היצוא, בעוד שהכמות המיוצאת גדלה כתוצאה מהרחבת כושר הייצור של הענף, פרי השקעות שנעשו בשנים קודמות.

מירידה בביקוש נפגע גם ענף היהלומים. זו היתה מרוכזת בעיקר בגרמניה ונבעה מתנאי הרפיון הכלכלי שם, והדבר התבטא גם ביצוא למדינות אחרות שהיצוא אליהן הוא בחלקו בעל אופי של סחר טרנזיט. הירידה ביצוא להונג-קונג נבעה מתנאי המתיחות הפוליטית ששררה שם, וביצוא ליפן היא נגרמה בשל סיבות הנוגעות לתנאי אימון מסחרי לקויים. אך גם בכמה מדינות אחרות חלה ירידה בביקוש. מחירי היהלומים הגיעו לשיא ברביע האחרון של 1966 לאחר עלייה מהירה במשך שנתיים (ב-1966 היה המחיר הממוצע גבוה ב-13.3 אחוזים מאשר ב-1965). בראשית 1967, עם התגברות תנאי הרפיון, מצד אחד, והעלייה בהיצע, מצד שני, החלה ירידת מחירים שהגיעה, בדרך כלל ל-5-6 אחוזים.¹ במחצית השנייה של השנה צומצם ההיצע וחלה עליית מחירים איטית. בסוף השנה היו המחירים נמוכים ב-2 אחוזים מאשר בסוף 1966.

את ההתפתחות בענף יש לראות גם על רקע ההסדר המיוחד שבמסגרתו הוא פועל. סינדיקט היהלומים חולש למעשה כגוף מונופוליסטי כמעט על כל היצע יהלומי הגלם, ובכוחו לקבוע את מחיריהם ע"י ויסות ההיצע. ב-1966 וב-1967 העלה הסינדיקט את מחירי יהלומי הגלם בעקבות

¹ פרט לחודש יולי, שבו היו המחירים נמוכים ב-20 אחוזים מרמת השיא של סוף 1966.

לוח ג' 20

הגידול ביצוא ובערך המוסף, 1964 עד 1967

(אחווים)

הגידול בערך המוסף במחירים שוטפים				גידול היצוא במחירים שוטפים				הגידול הכמותי בערך המוסף				הגידול הכמותי ביצוא				
1967	1966	1965	1964	1967	1966	1965	1964	1967	1966	1965	1964	1967	1966	1965	1964	
12.4	6.0	35.6	-33.3	14.2	5.0	34.8	-29.3	19.4	1.9	24.6	-10.5	19.8	1.6	24.6	-10.5	הדרים
10.2	40.7	10.3	-7.8	14.4	35.6	4.9	-1.4	11.7	34.6	7.0	6.4	15.4	31.7	2.5	10.0	חקלאות אחרת
-7.0	50.0	17.8	28.4	-4.1	25.2	11.6	13.7	-5.8	10.4	7.4	3.0	-5.9	10.4	7.4	3.0	יהלומים
9.5	5.5	-1.3	25.0	15.1	11.4	1.3	24.0	9.8	3.8	-0.6	17.8	16.9	10.3	2.5	20.4	טכסטיל
-3.6	25.5	26.6	68.1	-1.3	23.1	29.4	64.0	5.6	19.5	16.8	42.1	6.3	18.2	20.2	42.4	מחצבים
26.0	1.6	3.3	39.1	26.3	2.2	2.8	41.4	27.4	1.7	6.2	42.1	28.5	1.7	6.2	42.2	מוצרי פרי הדר
10.0	16.3	19.5	-8.6	6.1	15.6	16.4	-1.9	10.1	16.4	13.0	-9.6	6.6	15.4	15.2	-2.8	תעשייה אחרת
6.8	18.8	19.4	-3.5	5.3	17.0	15.4	3.2	9.9	10.7	12.8	0.3	6.5	10.9	11.8	3.3	סך כל המוצרים מתפוקה מקומית *
8.6	14.2	13.6	11.8	8.8	14.3	12.7	13.1	11.0	12.9	9.8	7.0	10.8	13.2	11.6	10.1	סך כל התעשייה בלי יהלומים

* ראה הערה ללוח ג' 18.

העלייה במחירי היהלומים המלוטשים, אם כי בפיגור מסויים. לגבי הסוחרים והיצרנים בענף לא הביאה עליית המחירים הרבה בשנים האחרונות שינוי רב — פרט לרווחים הזמניים שנבעו מהפיגור בהעלאת מחירי יהלומי הגלם. וב־1967 הורע מצב הענף יחסית לשנים הקודמות, והדבר בא לידי ביטוי בצמצום התפוקה והתעסוקה. צמצום זה לא מצא את ביטויו ביצוא, שכן חלק מהיצוא בא מהמלאי.

הגורמים היסודיים, שפעלו בתחום היצוא, באו לידי ביטוי שונה בתחום הרחב המקיף את מרבית שאר מוצרי התעשייה הישראלית. מבחינת משקלה ביצוא קטנה קבוצה זו במקצת מקבוצת היהלומים והמחצבים, אולם היא מקיפה קרוב ל־90 אחוזים מתפוקת התעשייה במשק. מוצרים אלה הם, בדרך כלל, בשלבי עיבוד גבוהים יותר, ולשינויי מחיר יש בהם, כנראה, משקל מצומצם יחסית בתחרות בין יצרנים. גם ביצוא הישראלי של מוצרים אלה לא הביאה ההאטה בגידול הביקוש למגמה כללית של ירידת מחירים, אך יש, כמובן, לזכור את ההסתייגות, שנזכרה לעיל, לגבי מדידת שינויי מחירים של מוצרים אלה. מחירי היצוא ירדו ב־1967 בממוצע בחצי אחוז — בדרך כלל בשינויים קלים מענף לענף.

היצוא התעשייתי ומדד המחירים ביצוא לפי מרכיבים עיקריים, 1967

מדד המחירים ביצוא פו"ב	יצוא 1967		הענף
	במחירי 1966	במחירים שוטפים	
1967/66			
98.1	34.7	34.1	מזון
98.4	52.5	51.7	טכסטיל והלבשה
100.4	34.6	34.7	מתכת ומכונות
100.6	69.3	69.7	שאר התעשייה *

* פרט לשמנים ומלט. אין התאמה מלאה ללוח ג'16. לוח זה מבוסס על מספרים מוקדמים יותר.

ביצוא מוצרי התעשייה, פרט למחצבים ויהלומים, הוחש קצב הגידול לעומת שתי השנים הקודמות. ב־1967 גדל יצוא זה ב־14 אחוזים לעומת 10.5 ו־9 אחוזים בשתי השנים הקודמות. אולם גם בתוך קבוצה זו מצויים מוצרי יצוא מובהקים (כמו מוצרי פרי הדר) וכן מוצרים בעלי אופי מיוחד מבחינה זו או אחרת, אשר לגורמים הכלליים המשפיעים על היצוא יש לגביהם משקל קטן יחסית לעומת גורמים ספציפיים כלשהם הפועלים בכל מקרה.

ביצוא מוצרי פרי הדר חל גידול של 26 אחוזים (5 מיליון דולר) תוך ירידת מחירים קלה בלבד. זהו מוצר יצוא מובהק אשר כ־95 אחוזים מתפוקתו מיועדים ליצוא. כאן פעלו שני גורמים: מצד אחד, חל גידול בהיצע, בגלל העלייה בכמות הפרי שסופקה למפעלים עם הגדלת אחוז הבררה בעונת 1966/67. מאידך גיסא, חלה ירידה בהצע אצל היצרנים האמריקאיים, שהם המתחרים החשובים ביותר של היצוא הישראלי באירופה. הדבר איפשר גם חדירה לשוק האמריקאי.

כשאנו מנכים כמה מוצרי יצוא בולטים בעלי אופי מיוחד — דלק, שמנים, יצוא התעשייה האווירית ומוצרי מתכת אחרים — נותרות שתי קבוצות גדולות: ענפי הטכסטיל וההלבשה, המהווים קבוצה בפני עצמה, וכל שאר מוצרי היצוא התעשייתי שבהם מיוצג רובה המכריע של התעשייה. בשתי קבוצות אלה הוחש קצב הגידול במידה ניכרת: יצוא טכסטיל והלבשה גדל ב־1967 15 אחוזים לעומת 11 ב־1966 ו־1.5 אחוז ב־1965. יצוא שאר מוצרי התעשייה גדל ב־1967 16 אחוזים לעומת 14 ב־1966 וב־1965 8 אחוזים ב־1964. גורם מכריע בין הגורמים

לגידול היצוא הוא הנהגת שיטת התמריצים הישירים. גורם זה היה בלי ספק אלמנט הכרחי במערכת התנאים שאפשרה את גידול היצוא ב־1967, ובעיקר ניכרת האפקטיביות שלו בקבוצה הכוללת את מוצרי היצוא השוליים. ההבדל מבחינת השפעתו של גורם זה בין קבוצה זו לבין מוצרי היצוא המובהקים כיהלומים ומחצבים נעוץ בעובדה שכאן אפשרית תחלופה בין השיווק המקומי ליצוא, ולכן היצע היצוא הוא בתנאים מסויימים בעל גמישות רבה בטווח הקצר.

נוסף על כך, ענפים אלה הם, בדרך כלל, בעלי כושר ייצור בלתי מגוול, שאפשר להפעילו לשם יצוא כשהגדלת התמורה ביצוא הופכת את הדבר לכדאי.

כן יש לציין את העובדה שירידת הביקוש בחו"ל הביאה, בדרך כלל, לירידות מחירים מצומצמות. והגדלת התמורה ביצוא בגלל הגדלת התמריצים לא התקווה ע"י ירידת מחירים בחו"ל.

אולם הגדלת תמריצי היצוא היתה רק אלמנט אחד בתוך מערכת גורמים שפעלו להרחבת היצוא. אלמנטים אחרים היו השפעות המיתון בתחום הביקוש המקומי, מצד אחד, ובשוק העבודה, מצד שני. המוצרים שבהם חל הגידול הרב ביצוא ב־1967 שייכים ברובם לענפים שעיקר תפוקתם מופנה לשוק המקומי, ואשר השיווק המקומי נהנה בהם מעדיפות רבה לעומת היצוא בשל הפרש

לוח ג' - 21

ענפי תעשייה בעלי שיעור גידול גבוה ביצוא, 1962 עד 1967

(יצוא פו"ב, מיליוני דולרים)

1967	1966	1965	1964	1963	1962	
86.8	75.0	66.0	58.0	53.5		יצוא "שאר מוצרי התעשייה" *
11.8	9.0	8.0	4.5			הגידול (מיליוני דולרים)
15.7	13.6	13.8	8.4			אחוז הגידול
3.3	2.7	2.1	2.6	2.0	1.7	הדפסה והוצאה לאור
1.2	1.0	0.5	0.5	0.5	0.1	בורסקאות
9.3	5.8	4.7	3.4	2.6	1.9	תרופות, תמרוקים וחומרי הדברה
10.5	8.3	8.6	5.9	4.7	3.0	כימיה בסיסית
2.7	1.5	0.9	0.7	0.8	0.4	מכונות לתעשייה
1.1	0.2	0.1	0.1	—	—	מכשירי קשר
1.1	0.4	0.2	0.2	0.1	0.2	מכשירים מדויקים
3.2	2.8	2.5	2.1	1.7	0.3	תכשיטים ושעונים
2.1	1.4	0.8	0.7	0.6	0.3	כלי מטבח וכלי עבודה
0.7	0.4	0.4	0.2	0.2	0.3	ציוד להתקנה חשמלית
0.3	—	—	—	—	—	ברזל בסיסי
35.6	24.5	21.0	16.5	13.4	8.0	סך הכול
11.1	3.5	4.5	3.2	5.3		הגידול (מיליוני דולרים)
45.3	16.7	27.1	23.9	66.4		אחוז הגידול
94.1	38.9	56.3	71.1			חלקה של הקבוצה בגידול היצוא של שאר מוצרי התעשייה

* ראה לוח ג' - 16 לעיל.

מחירים גדול. ירידת הביקוש המקומי מותירה כושר ייצור בלתי מנוצל, אשר בתנאים מסויימים כדאי לנצל לשם יצוא. הרפיון בפעילות הכלכלית והתגברות האבטלה הביאו לקיצו את התהליך המתמיד של העלאות שכר ואפשרו לקיים יציבות מחירים כללית. נעלמה גם התופעה של מחסור בעובדים מקצועיים, שהכביד על ענפים רבים בתקופת הגיאואות. צירוף זה של הגדלת תמריצים יחד עם רמת ביקוש מתונה הביא לידי כך שהעלאות התמורה ביצוא לא נשחקה ע"י עליית ההוצאות, מצד אחד, ושנתפנה לרשות היצוא כושר ייצור בלתי מנוצל, שלא היה צורך להתחרות עליו עם הביקוש המקומי הנהגה מלכתחילה מעדיפות רבה.

אולם אחת התופעות הבולטות בהתפתחות היצוא ב-1967 היא העובדה שצירוף גורמים זה נגלה כאפקטיבי רק בחלק קטן יחסית ממוצרי התעשייה הישראלית, וחלק זה, שבו היה שיעור הגידול גבוה מאוד, תרם את עיקר תוספת היצוא.

לוח ג'-21 מביא שורה של ענפי תעשייה שבהם היה שיעור הגידול של היצוא גבוה, בדרך כלל, בהרבה מעל לממוצע. ענפים אלה הקיפו ב-1966 כשליש מהיצוא של "שאר מוצרי התעשייה" ופחות מ-10 אחוזים מכלל תפוקת התעשייה, והם תרמו יותר מ-90 אחוזים מתוספת היצוא התעשייתי נטו. אולם הקו המיוחד ענפים אלה אינו רק שיעור הגידול הגבוה ב-1967, אלא גם העובדה, שהיקף היצוא שלהם בשנה זו היה גבוה במידה ניכרת מאשר בכל השנים שעברו. מצויים גם כמה ענפים אחרים, שבהם היה שיעור הגידול ב-1967 גבוה, אם כי, בדרך כלל, לא באותה מידה (שיעורי גידול גבוהים מאד ניתן למצוא פה ושם בענף שהיקף היצוא שלו מצומצם); אך אלה הם ענפים ותיקים יחסית שהיצוא שלהם נתון לתנודות, והגידול ב-1967 אינו חורג ממסגרת התנודות הללו, ולעומת שנות שיא בעבר הלא רחוק היה היצוא ב-1967 גבוה רק במקצת או אף נמוך יותר¹.

קשה, כמובן לקבוע ללא בדיקה מפורטת את הגורמים לשוני בהתפתחותם של ענפים אלה. הנתונים לגבי הענפים מקבצים יחד מוצרים שונים, והדבר עלול לטשטש מגמות שונות בכל ענף. אולם ניתן לציין כמה גורמים אפשריים.

ראשית, ייתכן, שהגידול הרב ביצוא בענף זה או אחר נובע מהקמת מפעל לייצור מוצר שלא היה מיוצר עד כה בארץ. התפתחויות בתחום הטכנולוגיה והביקוש עשויות להפוך לכדאי דבר שלא היה כדאי לפני כן. הוא הדין בהופעה מקרית של יום חדש. התנאים הכלליים במשק עשויים, כמובן, לסייע או לעכב התפתחויות כאלה, אולם אין הם הגורם העיקרי.

שנית, השינויים באופי המשק במהלך התפתחותו עשויים להניח מקום להתפתחות ענפים חדשים, המבוססים בעיקרם על השוק המקומי, כשהיצוא הוא ייעוד שולי. במקרים רבים יש תנאים של יתרונות לגודל, המביאים לידי הקמת מפעלים, המופעלים לצורכי השוק המקומי רק בחלק מכושר הייצור שלהם. יש גם שמוקם מפעל גדול מהדרוש בהווה, משום שהביקוש נמצא במגמת התרחבות מהירה. כשהתפתחותם של ענפים אלה היא מהירה, עשוי גם היצוא לגדול במהירות. נראה, שגורם זה פעל בתעשייה הכימית שהתרחבה במהירות בשנים האחרונות. ב-1966 חלה ירידה קלה ביצוא, שנבעה, כנראה, מהתרחבות הביקוש המקומי. הגידול ב-1967 שיקף הרחבה נוספת של כושר הייצור.

אולם הגורם החשוב ביותר שפעל לעידוד היצוא היה, כנראה, הצירוף של הגדלת התמורה ליצוא בעת ובעונה אחת עם ריסון הביקוש המקומי. קשה לקבוע, על יסוד הנתונים הקיימים, את הסיבה להבדלים בין ענפי המשק מבחינת האפקטיביות של גורם זה בהגדלת היצוא. ייתכן,

¹ הדוגמות הבולטות הן:

עץ בסיסי (לבידים): היצוא ב-1967 8.4 מיליון דולר וגידול של 15 אחוזים — גידול של 3.4 אחוזים לעומת 1965.

מלט: היצוא ב-1967 1.9 מיליון דולר וגידול של 15.6 אחוזים — גידול של 5 אחוזים לעומת 1962.
פלסטיקה: היצוא ב-1967 — 1.1 מיליון דולר וגידול של 11.3 אחוזים — ירידה של 24 אחוזים לעומת 1964.

שמשותקים כאן הבדלים בתנאי הביקוש בחו"ל. גם הבדלים במידת הצמצום של הביקוש המקומי יכולים לשמש גורם מסביר, שכן ריי-אוריינטציה רצינית על היצוא מצד מפעל שייצא חלק קטן מתפוקתו תוך ניצול הודמנויות לעת מצוא, ולעיתים לאו דווקא מתוך שיקולים מסחריים טהורים — כגון מתוך מגמה להבטיח שיעור הגנה גבוה או זכות מונופולין וכדומה — הרי היא דבר הכרוך בהוצאות כספיות, במאמצים, ולעיתים בארגון מחודש של המפעל מיסודו. דברים אלה הם מטבעם בבחינת השקעה לטווח ארוך, והשקעה כזו אינה כדאית כשהירידה בביקוש קלה יחסית ונחשבת לתופעה חולפת.

כן ייתכנו הבדלים בין ענפים מבחינת שיעור הגדלת התמורה, בגלל העובדה שהתמריץ ניתן בשיעור אחיד לקבוצות שהערך המוסף בהן נע בגבולות רחבים, ובתוך כל קבוצה הוא גבוה יותר יחסית לערך המוסף, ככל שהערך המוסף נמוך יותר. ייתכנו גם הפרשים בין ענפים הנובעים משיטת החישוב הגסה. וכן יש לציין את השפעת העובדה שבתנאי מחירי תשומות קבועים הנהנה היחיד ממתן התמריצים הוא היצואן הישיר, וכשהרווח שלו קטן יחסית, התוצאה של התמריץ היא הגדלה רבה יותר ברווחיו מהיצוא; גם גורם זה יכול לשמש הסבר להבדל בתגובתם של ענפים שונים למתן התמריצים.

כן יתכן שהעובדה, שגורם זה — צירוף התמריצים והמיתון — נתגלה כאפקטיבי רק לגבי חלק קטן מענפי התעשייה, נובעת בחלקה מעיוותי שערים הנהוגים לגבי ייעודי התפוקה במשק. חלק ניכר מהתעשייה נהנה מהגנה מפני תחרות מצד היבוא ע"י שיעורי מכס גבוהים או הגבלות היבוא אדמיניסטרטיביות. מצב זה יוצר כמובן הפרשי מחירים גדולים לטובת השיווק המקומי ומביא להתפתחות ענפים שהוצאות הייצור שלהם גבוהות בהרבה מהמחיר הבינלאומי. הפיזור בשיעורי ההגנה יוצר הבדלים בין ענפים מבחינת היחס בין רמת ההוצאות שלהם לבין המחיר הבינלאומי, ומתן תמריצים הוא אפקטיבי פחות לגבי ענפים שרמת ההוצאות השוטפות שלהם גבוהה בהרבה מהמחיר הבינלאומי.

לוח ג' - 22

היצוא התעשייתי, לפי קבוצות ענפים ולפי ייעודים, 1966 *

באחוזים מכלל יצוא הקבוצה			לקבוצה ג'***	לקבוצה ב'***	מזה: לקבוצה א'***	סך כל היצוא	המשקל בייצוא התעשייתי	המשקל בתפוקת התע' **	ענפי התעשייה הלפי אחוז היצוא הישיר בתפוקה***
ל'א'	ל'ב'	ל'ג'							
(אחוזים)			(מיליוני דולרים)			(מיליוני דולרים)	(אחוזים)		
24.7	29.2	46.1	3.2	3.8	6.0	13.0	3.4	51.2	(1) פחות מ־5
11.5	39.8	48.7	1.2	4.1	5.0	10.3	2.7	9.3	(2) 5-10
7.8	27.9	64.3	3.5	12.5	28.7	44.7	11.6	13.3	(3) 10-20
11.3	11.4	77.3	1.6	1.7	11.3	14.7	3.8	3.2	(4) 20-30
11.3	9.8	78.9	29.0	25.4	203.5	257.8	66.7	10.2	(5) +35
11.6	29.8	59.6	5.3	13.6	26.7	45.5	11.8	12.8	(6) טכסטיל ****
11.3	15.8	72.9	43.8	61.0	281.2	386.0	100.0	100.0	

* ההתפלגות מבוססת על היצוא ברוטו. לא הובא בחשבון יצוא שלא נמסרו לגביו נתונים על ארץ הייעוד.

.1965-7 **

*** קבוצה א' — מדינות מפותחות.

קבוצה ב' — ארצות הקלירינג ושאר ארצות מזרח אירופה והים התיכון.

קבוצה ג' — שאר הארצות.

*** אחוז היצוא בתפוקה ב-1965 — 15.8.

לענפים שבהם רמת ההוצאות קרובה למחיר הבינלאומי קל גם יותר לבצע שינוי הקצאה לטובת היצוא בעקבות ירידת הביקוש המקומי שאינה מלווה בהגדלת התמורה ביצוא. וזו אולי אחת הסיבות לכך שייצוא אותם המוצרים, שהתרחב הרבה ב-1967, גדל בשיעור גבוה בהרבה מזה של האחרים גם ב-1966. ב-1967 היה ההפרש בין שיעור הגידול של קבוצה זו לבין שיעור הגידול של הקבוצה השנייה גדול מאשר בעבר, ואחת הסיבות לכך — מלבד הפרש אפשרי במידת האפקטיביות של הגדלת התמריצים — היא שהקבוצה השנייה שהיא, כנראה, הפחות תחרותית מסתמכת במידה רבה יותר על ייבוא ארצות הקלירינג, ובמחצית השנייה של 1967 הופסק היצוא במסגרת הקלירינג לארצות מזרח אירופה פרט לרומניה (שגם איתה שונה למעשה אופי הסחר). כלל היצוא לארבע ארצות אלה פחת ב-8 מיליון דולר, ויחד עם תורכיה, שאלה צומצם היצוא במסגרת הקלירינג ביוזמה ישראלית, מסתכמת הירידה ב-10 מיליון דולר. ירידה זו מסבירה חלק משיעור הגידול הנמוך של הקבוצה השנייה ב-1967.

אין בנמצא נתונים על שיעור ההגנה האפקטיבי או על מחיר הדולר של הענפים השונים, ואי-אפשר לקבוע את מידת הפיזור של ערכים אלה ואת המרחק שלהם משער החליפין הקיים. ניתן אולי לראות כעין אינדיקטור גולמי למידת הפיזור — בנתונים על התפלגות היצוא לפי ענפים ולפי ארצות ייעוד מתוך השוואה להתפלגות התפוקה (ראה לוח ג'-22). ענפים המקיפים מחצית מתפוקת התעשייה מיוצגים ביצוא ע"י סכומים זעירים¹. אותם ענפים, שבהם מהווה היצוא פחות מ-10 אחוזים מהתפוקה, מקיפים יחד 60 אחוזים מתפוקת התעשייה, אך חלקם ביצוא הוא 6 אחוזים בלבד. לגבי ענפים אלה בולטת עובדה נוספת: בעוד שחלקם ביצוא לארצות מפותחות הוא 4 אחוזים בלבד. מגיע חלקם ביצוא לקבוצה ב', שעיקרה ארצות הקלירינג, ל-13 אחוזים. אם נצרף יחד את הענפים שהיצוא בהם פחות מ-20 אחוזים (ובהם כלולים ודאי כמה מוצרי יצוא מובהקים), הרי קבוצה זו, המקיפה 74 אחוזים מתפוקת התעשייה, חלקה ביצוא הוא 18 אחוזים. אך ביצוא זה בולט חלקו הרב של היצוא לקבוצת הקלירינג: ביצוא לארצות המפותחות מגיע חלקה של קבוצה זו ל-14 אחוזים ואילו ביצוא לקבוצה ב' — 33.4 אחוזים.

נראה איפוא, שהיצוא של מרבית ענפי המשק הוא בעיקרו יצוא שולי מובהק שרבות בו התנודות הגדולות משנה לשנה (המלמדות על יצוא המבוסס על הזדמנויות המתגלות מפעם לפעם) ושגדולה ההסתמכות שלו על הסדרי קלירינג, בעוד שלשוקי הארצות המפותחות, שבהן מרוכז עיקר סחר החוץ העולמי, החדירה של רבים מהענפים היא מצומצמת יחסית.

ב. יצוא השירותים

ביצוא השירותים חלה ב-1967 עלייה של 7 אחוזים, והוא הסתכם ב-426 מיליון דולר. בניכוי יצוא שירותים לשטחים המוחזקים, הכלול בסעיף "שירותים אחרים", הגיעה העלייה ל-6 אחוזים. ביצוא שירותי תחבורה חלה עלייה של 4 אחוזים, והיא משקפת עלייה קלה בהכנסות מהסעת נוסעים וירידה בהכנסות מהובלת משאות. עיקר העלייה חלה בהחכרת אניות לגורמים זרים. בהכנסות מתיירות חלה ירידה של 7 מיליון דולר — 12 אחוזים — והיא נובעת, כנראה, הן מתנאי המתיחות ששררו לפני מלחמת ששת הימים ולאחריה והן מתנאי הרפיון הכלכלי ששררו בשנה זו בחלק מהמדינות המפותחות. במאזן שירותי התיירות (להוציא קניות של ישראלים בשטחים המוחזקים) חלה ירידה, על אף הירידה של הוצאות תיירים ישראלים בחו"ל. ההכנסות נטו בסעיף זה היו 8 מיליון דולר ב-1967 לעומת 10 מיליון ב-1966 ו-11 מיליון ב-1965 ולעומת סכומים גדולים יותר בממוצע בשנים קודמות. בשירותי הון (תשלומי ריבית מחו"ל) חלה עלייה של 6 מיליון דולר — 13 אחוזים — והיא

¹ ההשוואה מתייחסת לענפי משק ולא למוצרים, וייתכן שגם ביצוא של ענפים אלה מצויים מוצרי יצוא מובהקים, שאינם מתקיימים רק הודות להגנה אפקטיבית גבוהה.

לוח ג' 23

יצוא השירותים*, 1962 עד 1967

העלייה או הירידה (-) לעומת השנה הקודמת						1967	1966	1965	1964	1963	1962	
1967	1966	1965	1967	1966	1965							
(מיליוני דולרים)						(מיליוני דולרים)						
(אחוזים)						(מיליוני דולרים)						
4.8	-2.8	15.2	2.0	-1.2	5.6	43.3	41.3	42.5	36.9	33.4	35.5	הובלת נוסעים
-1.1	7.8	18.3	-1.0	6.8	13.4	92.6	93.6	86.8	73.4	65.1	59.0	הובלת משאות
22.8	21.9	15.4	5.2	4.1	2.5	28.0	22.8	18.7	16.2	16.3	21.9	הכנסות אחרות מהובלה
3.9	6.6	17.0	6.2	9.7	21.5	163.9	157.7	148.0	126.5	114.8	116.4	סך כל התחבורה
-11.7	7.5	0.4	-6.9	4.1	0.2	52.2	59.1	55.0	54.8	53.4	38.4	תיירות
2.4	21.8	11.4	1.4	10.4	4.9	59.5	58.1	47.7	42.8	30.6	26.9	ביטוח
13.1	30.6	28.6	6.3	11.3	8.2	54.5	48.2	36.9	28.7	26.3	21.3	שירותי-הון
37.2	23.8	-4.3	9.3	4.8	-0.9	34.3	25.0	20.2	21.1	15.2	10.4	ממשלה, לנמ"א
25.5	33.2	14.5	12.6	12.3	4.7	62.0	49.4	37.1	32.4	29.3	18.4	שירותים אחרים
1.3	15.3	12.6	28.9	52.6	38.6	426.4	397.5	344.9	306.3	269.6	231.8	סך כל השירותים

* על בסיס יבוא המוצרים סי"פ.
ה מקור: הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה.

משקפת את עליית היקף יתרות מטבע חוץ של המשק. בסעיף זה חלה עלייה מהירה ורצופה בשנים האחרונות הן כתוצאה מעליית היקף יתרות מטבע החוץ של המשק והן כתוצאה מעליית שערי הריבית בשוק העולמי מאז 1962.

ביצוא שירותי ממשלה, לנמ"א, חלה עלייה גדולה, שהיא המשך לעלייה רצופה בשנים הקודמות. סעיף זה כולל הוצאות של ממשלות זרות בארץ, ועיקר העלייה נבעה משימוש בכספי קרן התמורה ע"י ממשלת ארה"ב למטרות שונות — משקל ניכר יש כאן להזמנת מחקרים ממוסדות מחקר ישראליים שונים.

העלייה בסעיף שירותים אחרים נבעה, מלבד יצוא שירותים לשטחים המוחזקים, מסעיף ההעברה ושל הכנסות אישיות ע"י ישראלים שחזרו מחו"ל, והעלייה הרבה כאן נבעה מעלייה במספר החוזרים אחרי מלחמת ששת הימים. מאידך גיסא, חלה ירידה בהוצאותיהן של חברות זרות הפועלות בארץ.

בסעיף הביטוח חלה עלייה קלה, אולם זהו אומדן מוקדם רופף ביותר ¹.

4. שער החליפין ותמריצי היצוא

מערכת התמיכות ליצוא, שהורחבה בממדים ניכרים ב-1966 ², נשארה בעיקרה ללא שינוי גם ב-1967. בין השינויים יש לציין את החלת הסדר התמריצים הישירים על ענף ההדרים מאפריל 1967.

במערכת התמריצים הישירים עצמה חלו כמה שינויים: תחילה במגמה של הרחבה, עם הנהגת תוספת מיוחדת ל"ענפי הקידום" וכן לקבוצות שונות אחרות; ולאחר מכן — ביטול הסדרים מיוחדים אלה.

התמריצים הישירים הונהגו לראשונה באפריל 1966, ובנובמבר אותה שנה הוכפלו שיעוריהם. תמריצים אלה נועדו לשמש החזר של מיסים על תשומות יצוא עקיפות ³. לצורך מתן התמריצים חולק היצוא התעשייתי לארבע קבוצות לפי הערך המוסף בכל מוצר, כשיעור התמריצים אחיד בכל קבוצה. השיעורים נקבעו כך שתוספת התמורה לערך המוסף בשלוש הקבוצות העליונות נעה בין 8 אחוזים ל-14 אחוזים, בקירוב, בכל קבוצה, כשבכל קבוצה עולה תוספת התמורה ככל שהערך המוסף נמוך יותר.

לוח ג' - 24

התמריצים הישירים ליצוא, 1966 ו-1967
(אחוזים)

תוספת התמורה לערך המוסף		התמריץ מאז הפיחות בנובמבר 1967***	התמריץ מנובמבר 1966	אחוז הערך המוסף
מאז הפיחות***	עד הפיחות			
—	4-	—	1.0	עד 24
7-13	8-14	3.3	3.5	25-45
10-15	9-13	6.7	6.0	46-65
**12-15	**10-13	10.0	8.5	66 ומעלה

* מבחינת המשק.

** לגבי ערך מוסף של 85 אחוזים.

*** החישוב הוא ביחס לשער של 3 ל"י לדולר.

¹ ראה הדיון בשירותי ביטוח בסעיף יבוא השירותים.

² תיאור מפורט הובא בדו"ח בנק ישראל 1966, עמ' 51 ואילך.

³ ראה דו"ח בנק ישראל 1966, עמ' 52.

ראוי לציין שקביעה מדויקת של הערך המוסף מבחינת המשק מצריכה נתונים מפורטים על הרכב התשומות של הענף וכן על תשומות היבוא העקיפות. כשקביעת הערך המוסף מבוססת על שיטות גסות, יש מקום לטעויות העלולות לשנות את מקומו היחסי של הענף.

יש לזכור גם שכאשר מחירי התשומות נשארים קבועים, הנהגה היחיד מהתמריצים הוא היצואן הישיר. התוצאה מכך היא ששיעור התמריץ האפקטיבי ליצואן עשוי להיות גבוה בהרבה מאשר השיעור המחושב על הערך המוסף, וכן הוא עלול להיות שונה שוני רב בין יצואנים שונים, בהתאם למשקל הרווח שלהם בתוך כלל הערך המוסף במוצר. גם גורם זה עשוי להסביר שוני בתגובתם של ענפים המקבלים תמריצים שווים.

בראשית מארס 1967 הוגדלו התמריצים הישירים לקבוצת ענפים שהוגדרו כ"ענפי קידום". ענפים אלה, שכולם מצויים בקבוצת הערך המוסף הגבוה (למעלה מ-65 אחוזים), קיבלו מכאן ואילך תוספת של 15 אחוזים לערך היצוא פו"ב במקום 8.5 אחוזים עד אז.

בתקופה שלאחר מכן נוצרה קבוצה נוספת שזכתה לתמריצים מוגדלים. קבוצה זו נהנתה בהדרגה מתוך הענות לתביעות מצדדים שונים, והמוצרים הכלולים בה קיבלו תמריצים בשיעור של 11.5 אחוזים. העלאות אלה היה בהן משום סטיה מהקו של אחדות התמריצים לערך המוסף, שלפיו נקבעו ארבע הקבוצות המקוריות.

עם הפיחות של נובמבר בוטלו תוספות התמריצים הללו, והוחזרה לקדמותה המתכונת של ארבע הקבוצות המקוריות. אך בעוד שלגבי שתי הקבוצות האמצעיות נשארו התמריצים ללא שינוי, בוטל התמריץ לקבוצה התחתונה (הכוללת בעיקר את היהלומים), והוגדל התמריץ לקבוצה העליונה (66 אחוזים ערך מוסף ומעלה). בקבוצה זו התמריץ לערך המוסף הוא עתה גבוה במקצת בממוצע, מאשר בקבוצות האחרות. סיכום כל השינויים שחלו עם הפיחות הוא, שהקבוצות האמצעיות נהנו ממלוא הפיחות ¹ (במידה שהיצוא שלהן מיועד למדינות שלא פיתחו), ואילו בקבוצה העליונה חלו שני תהליכים הפוכים: בעוד שב"ענפי הקידום" היה הגידול האפקטיבי בתמורה לערך המוסף 11-12 אחוזים, הרי בשאר המוצרים הגיע הגידול האפקטיבי ל-18-19 אחוזים.

ב-19 בנובמבר 1967 בוצע פיחות של הלירה הישראלית השער הועלה מ-3 ל-3.5 ל"י לדולר, דהיינו ב-16.7 אחוזים. פיחות זה בוצע בעקבות פיחות הלירה שטרלינג יום לפני כן. השפעת פיחות זה על היצוא לא יכלה, כמובן, להיות מורגשת ב-1967. בעקבות בריטניה פיתחו את המטבע שלהן שורה של מדינות, אשר כולן יחד אינן תופסות מקום חשוב בסחר החוץ הישראלי. בסך הכל 84 אחוזים מיצוא המוצרים ו-80 אחוזים מיצוא השירותים היו מיועדים לארצות שלא פיתחו. יצוא זה נהנה ממלוא תוספת התמורה של שינוי השער. בחישוב ממוצע ליצוא כולו מגדיל הפיחות את התמורה ב-14 אחוזים בקירוב.

אשר ליצוא למדינות שפיתחו — כאן יש השפעות מורכבות. מצד אחד, עלול יצוא זה להיפגע בגלל עליית מחירי התשומות ², ומאידך הוא יהנה בעקיפין מן היתרון שהפיחות נותן לו על פני מתחרים מארצות שלא פיתחו.

גם בתחום היבוא לא הורגשו למעשה השפעות של הפיחות ב-1967. כ-80 אחוזים מהיבוא מקורם בארצות שלא פיתחו, וכדי להקטין את השפעת הפיחות על רמת המחירים במשק הוקטנו מיסי היבוא עם הפיחות ב-10-15 אחוזים ³. הורדת המכס היתה לה, כמובן, השפעה רבה יותר בשלבים העליונים של סולם המכס, שכן ככל שהמכס גבוה יותר וחלקו במחיר הסופי של המוצר

¹ 16.7 אחוזים כשהחישוב הוא על בסיס שער של 3 ל"י לדולר. כשהחישוב הוא על בסיס התמורה לערך המוסף בזמן הפיחות, הרי היתה כאן תוספת של 15 אחוזים בממוצע. החישובים כאן הם חישובים גסים המובאים בעיקר לשם הדגמה ואינם מביאים בחשבון, למשל, את העובדה שתשומות היבוא לא התייקרו במלוא שיעור הפיחות. יש לזכור שהתשומות השוטפות הישירות ליצוא הן פטורות ממכס.

² אנו מתעלמים כאן מהשפעות אפשריות של שינויים בביקוש.

³ כדי למנוע השפעת התייקרותן של תשומות שלא היו חייבות במכס, הוקטן בכמה מקרים מס הקנייה על המוצרים הנזקקים לאותן התשומות.

גדול יותר, כן מתבטא קיצוץ המכס בשיעורים שווים בירידה רבה יותר במחיר המוצר¹. שינוי כזה של שיעורי המכס פועל במגמה של צמצום הפיזור הרב בשערים האפקטיביים ליבוא, וזה כשלעצמו הוא דבר חיובי. אולם עצם צמצום הפיזור בתוך סולם שיעורי המכס אינו קריטריון מספיק. הפיחות בא לתקן שער נמוך מדי למטבע חוץ, והוא מעלה את המחיר הממוצע של סחורות היבוא ואת התמורה הממוצעת ביצוא. אולם אין זה נובע מכך שצריכה לחול עלייה גם במחירי אותן סחורות יבוא שבהן השער האפקטיבי גבוה במידה ניכרת מהשער הרשמי, וכן משער ריאלי סביר מבחינת הטווח הארוך.

5. יבוא ההון

יבוא ההון בשנת 1967 הגיע לרמת שיא של 780 מיליון דולר לעומת גירעון שוטף של 437 מיליון דולר. רמה זו גבוהה בהרבה מיבוא ההון בכל שנה קודמת, והיא באה כתוצאה מההעברות הגבוהות של המוסדות היהודיים בחוץ לארץ, ושל הרמה הגבוהה של מכירות איגרות מלווה הפיתוח. במקביל לעלייה בשני סעיפים אלה, חלה ברוב שאר סעיפי ההון ירידה, ובכמה מהם אף ירידה ניכרת. ההפרש של 343 מיליון דולר בין הגירעון השוטף ובין יבוא ההון כולל עלייה של 217 מיליון דולר ביתרות מטבע החוץ של המדינה, וירידה של 12 מיליון דולר בתנועות ההון האחרות לזמן קצר, אולם נשאר סכום של 114 מיליון דולר כטעויות והשמטות, המקשה על ניתוח הנתונים והוצאת מסקנות חד משמעיות, שכן אין זה ברור לאיזה סעיפים במאזן התשלומים שייכות טעויות והשמטות אלה.

יבוא ההון הגיע לשיא קודם של כ-615 מיליון דולר ב-1964. בשנים 1965 ו-1966 חלו בו ירידות, בחלקו כתוצאה מסיום השילומים מגרמניה ובעיקרו בגלל הירידה התלולה בהשקעות הפרטיות מחוץ לארץ, ירידה שנמשכה גם ב-1967.

א. העברות חד צדדיות

מאחר שנפסקו הן ההכנסות על חשבון השילומים מגרמניה והן המענקים מממשלת ארה"ב (כל הסיוע ממקור זה נתן עתה בצורת הלוואות) מתרכזות ההעברות החד צדדיות בשלושה סעיפים גדולים: העברות אישיות; העברות על חשבון פיצויים אישיים מגרמניה; והעברות מוסדות. סך ההעברות על ידי מוסדות יהודיים בחוץ לארץ הגיעו לשיא של כ-323 מיליון דולר. סכום זה כולל את ההעברות למוסדות שלא למטרת רווח שנשארו על רמה דומה לזו של השנים הקודמות (בסביבת 45 מיליון דולר לשנה), וכן את ההעברות הרגילות של המגביות לסוכנות

¹ לשם הדגמה נביא את שיעורי העלייה במחיר של מוצרי היבוא סי"ף, בתוספת היטלי יבוא (שבינו ובין המחיר לצרכן הסופי יש עוד הוצאות מקומיות – הובלה, שיווק ורווחי המשווק) בכמה קבוצות מכס:

שיעור המכס לפני הפיחות	שיעור המכס אחרי הפיחות	אחוז ההתייקרות
—	—	16.7
25	20	12.3
50	40	10.9
80	65	6.9
120	100	6.1
150	125	5.0
180	150	4.2
220	180	2.1
270	220	0.9

מאזן התשלומים, 1966 ו-1967

(מיליוני דולרים)

1967			1966			
נטו	חובה	זכות	נטו	חובה	זכות	
-437.3	1,355.7	918.4	-444.9	1,277.1	382.2	א. גירעון בחשבון שוטף
						ב. העברות חד צדדיות
						העברות אישיות:
+85.1	2.4	87.5	+80.6	1.3	81.9	במזומן
+0.8	4.9	5.7	+2.7	4.2	6.9	בסחורות
+123.2	—	123.2	+110.4	—	110.4	פיצויים אישיים
-2.0	2.0	—	-2.0	2.0	—	שילומים מגרמניה
-8.0	8.3	0.3	+3.2	0.2	3.4	העברות בין ממשלתיות
						העברות מוסדות:
+320.4	—	320.4	+93.7	—	93.7	במזומן
+2.7	—	2.7	+3.3	—	3.3	בסחורות
+522.2	17.6	539.8	+291.9	7.7	299.6	סך הכול
						ג. העברות לזמן ארוך ובינוני
+174.9	57.4	232.3	+11.3	113.0	124.3	מילווה העצמאות והפיתוח
+5.7	2.5	8.2	+17.2	31.0	48.2	הלוואות הבנק העולמי
+0.7	10.0	10.7	-0.8	9.1	8.3	הלוואות הבנק ליבוא ויצוא
						הלוואות ממשלת ארה"ב
+12.3	16.2	28.5	+16.0	13.1	29.1	ד.ל.פ. וא.י.ד.
						הלוואות ממשלת ארה"ב
+18.3	5.3	23.6	+25.9	3.3	29.2	עודפי מזון
						הלוואות אחרות לזמן
+31.3	70.6	101.9	+42.9	53.1	96.0	בינוני וארוך
+14.3	14.3	28.6	+71.2	11.3	82.5	השקעות מחו"ל נטו
+257.5	176.3	433.8	+183.7	233.9	417.6	סך הכול
						ד. תנועות הון לזמן קצר
-14.0	44.4	30.4	-31.1	31.1	—	התחייבויות לזמן קצר
—	—	—	-10.0	10.0	—	קרן המטבע הבינלאומית
-1.2	1.2	—	-1.5	1.5	—	הסכמים מסחריים
+20.7	—	20.7	+15.3	—	15.3	פיקדונות זרים
-17.8	17.8	—	-5.6	5.6	—	פיקדונות ממשלת ארה"ב
-215.8	215.8	—	+19.0	—	19.0	יתרות מטבע זר
-0.1	0.1	—	+10.0	—	10.0	זהב מוניטארי
-228.2	279.3	51.1	-3.9	48.2	44.3	סך הכול
+29.3	455.6	484.9	+179.8	282.1	461.9	סך כל תנועת ההון
+114.2	1,828.9	1,943.1	+26.8	1,566.2	1,593.7	סך הכול כללי
-114.2	114.2	—	-26.8	26.8	—	טעויות והשמטות נטו

היהודית, קרן היסוד והקרן הקיימת, נוסף על הכנסות של מגבית החירום. הסכום של כ-276 מיליון דולר העברות למוסדות הלאומיים (לעומת 52 מיליון דולר ב-1966) מהווה את ההעברות לישראל למעשה, ואינו כולל את ההוצאות בחוץ לארץ על חשבון שירותי תחבורה עבור עולים, מינהלה והון, שאינו נכללות גם מצד ההוצאות של מאזן התשלומים. העלייה הגדולה ללא תקדים בהעברות אלה היא תוצאה ממגבית החירום המיוחדת שנערכה בעקבות מלחמת ששת הימים. מרבית ההעברות נעשו בחודשים מאי ויוני, אם כי הרמה המשיכה להיות גבוהה מהרגיל גם בחודשים יולי עד ספטמבר, בעוד שברבע האחרון של השנה חזרו ההכנסות לרמה דומה לזו של השנה הקודמת.

בשאר סעיפי ההעברות החד צדדיות היו שינויים קלים יחסית. הן ההעברות האישיות והן התקבולים על חשבון פיצויים מגרמניה עלו במידת מה. החלוקה בין תקבולים חד פעמיים מגרמניה ובין תקבולים של חשבון רנטות מגרמניה נשארה על רמה דומה בשתי השנים כ-53 אחוזים ברנטות וכ-47 אחוזים על חשבון תשלומים חד פעמיים.

ההעברות הבין ממשלתיות כוללות את ההעברות על ידי הממשלה לשטחים המוחזקים.

ב. תנועות הון לזמן ארוך ולזמן בינוני

סך העלייה בהתחייבויות ההון לזמן ארוך ובינוני הסתכם בכ-257 מיליון דולר, סכום הגבוה בכ-74 מיליון דולר לעומת 1966, אולם סכום כולל זה מורכב מעלייה גדולה מאוד במכירות מילווה הפיתוח, ובריידה בתקבולים נטו על חשבון מילווה אחרים ובעיקר בהשקעות מחוץ לארץ. בשנת 1967 עלו מכירות מילווה הפיתוח (יחד עם הריבית המצטברת) והגיעו ל-232 מיליון דולר, לעומת כ-124 מיליון דולר ב-1966 וכ-100 מיליון דולר ב-1965. סכום זה הינו גבוה במיוחד בהתחשב עם העובדה שהאיגרות שזמן פירעונן הגיע ב-1967 הסתכם בכ-25 מיליון דולר בלבד, לעומת 61 מיליון דולר ב-1966. סך הפירעון, ההחלפות וההמרות בלירות ישראליות הגיעו ל-57 מיליון דולר, כלומר התקבולים נטו הגיעו ל-175 מיליון דולר, סכום שהינו גבוה במידה רבה מהתקבולים בכל שנה קודמת. גם בשנים שבהן עדיין לא הגיעו איגרות לפדיון, לא עלו ההכנסות נטו ממקור זה על 50 מיליון דולר בשנה.

ההמרות בלירות ישראליות הגיעו לכ-20 מיליון דולר, לעומת כ-18 מיליון דולר בשנה הקודמת. מתוך סכום זה כ-4 מיליון דולר הומרו על ידי תיירים, כ-8 מיליון דולרים על ידי הסוכנות ומוסדות אחרים, למעלה מ-6 מיליון דולר למטרות השקעות, והשאר על ידי תושבים ועולים. ההמרה למטרת השקעות היתה נמוכה מאשר בשנה הקודמת, בעוד שההמרה על ידי מוסדות היתה גבוהה יותר.

סך ההתחייבות על חשבון מילווה הפיתוח בסוף 1967 הסתכם ב-718 מיליון דולר. הכוללים 44 מיליון דולר ריבית מצטברת, וכמו כן כ-66 מיליון דולר על חשבון מילווה הפיתוח הראשון שפירעונו יסתיים ב-1969; כ-172 מיליון דולר על חשבון מילווה הפיתוח השני; כ-344 מיליון דולר על חשבון מילווה הפיתוח השלישי; כ-60 מיליון דולר על חשבון איגרות מילווה הפיתוח השקעות שמכירתן החלה ב-1966 וכ-32 מיליון דולר על חשבון מילווה הפיתוח הרביעי שמכירתו החלה רק ב-1967.

הסיוע מממשלת ארה"ב ניתן עתה כולו בצורת הלוואה, ועתה יש להחזיר בדולרים גם את מרבית הלוואות עבור עודפי המזון. סך המילווה נטו מממשלת ארה"ב הסתכמו ב-32 מיליון דולר, לעומת 41 מיליון דולר בשנת 1966.

החובות האחרים נטו לזמן בינוני וארוך עלו ב-31 מיליון דולר, סכום נמוך במידת מה מאשר התקבולים על חשבון מילווה כאלה בשנים האחרונות.

סך החובות במטבע חוץ של המדינה בסוף 1967 (מחוץ לפיקדונות תושבי חוץ) הגיע לכ-1,556 מיליון דולר, לעומת כ-1,320 מיליון דולר בסוף 1966. יש לציין, כי ההתחייבויות לזמן קצר מהוות חלק קטן בלבד מתוך ההתחייבויות, ובשנת 1967 חלה בהם ירידה ניכרת.

יבוא ההון, 1964 עד 1967

(מיליוני דולרים)

העלייה או הירידה (-)	1967	1966	1965	1964	
העברות חד צדדיות					
17	256	239	257	270	(1) העברות לסקטור הפרטי
2	86	84	98	96	העברות פרטים
13	123	110	113	134	פיצויים אישיים
2	47	45	46	40	העברות למוסדות שלא למטרת רווח
—	-2	-2	17	17	שילומים מגרמניה נטו
—	-2	-2	-2	17	שילומים מגרמניה נטו
-11	-8	3	5	8	העברות בין ממשלתיות
224	276	52	48	40	העברות למוסדות לאומיים
+230	522	292	327	335	סך ההעברות החד צדדיות
תנועות הון					
-57	14	71	83	143	(1) לסקטור הפרטי
-57	14	71	83	143	השקעות מחו"ל נטו
131	243	112	147	137	(2) לסקטור הציבורי
164	175	11	33	24	מילווות העצמאות והפיתוח נטו
-11	6	17	23	13	מילווות הבנק העולמי נטו
-9	32	41	52	53	מילווות ממשלת ארה"ב (כולל הבנק ליבוא ויצוא)
-12	31	43	39	47	מילווות אחרים לזמן בינוני וארוך נטו
74	257	183	230	280	סך ההון לזמן בינוני וארוך
304	779	475	557	615	סך כל יבוא ההון

השקעות מחוץ לארץ, נטו, 1961 עד 1967

השקעות מחו"ל, 1961 עד 1967

(מיליוני דולרים)

1967	1966	1965	1964	1963	1962	1961	
							השקעות של תושבי חוץ בישראל
38.8	85.6	92.4	139.1	134.4	63.5	35.2	במטבע חוץ
1.9	3.7	4.8	9.1	4.3	3.2	1.0	במטבע ישראלי
7.0	9.7	9.4	10.6	10.5	13.1	13.5	באיגרות מלווה העצמאות והפיתוח
3.9	5.3	8.3	10.6	19.5	12.9	9.9	בסחורות
51.6	104.3	114.9	169.4	168.7	92.7	59.6	סה"כ
-31.1	-27.0	-27.9	-17.1	-10.1	-7.1	-2.6	חיסול השקעות
20.5	77.3	87.0	152.3	158.6	85.6	57.0	סה"כ נטו
4.3	5.2	4.8	4.4	4.0	3.6	3.2	השקעות חוזרות של רווחים *
24.8	82.5	91.8	156.7	162.6	89.2	60.2	ס"כ ההשקעות של תושבי חוץ, נטו
10.5	11.3	9.3	13.8	27.2	6.9	8.5	השקעות של ישראלים בחו"ל
14.3	71.2	82.5	142.9	135.4	82.3	51.7	ס"כ השקעות מחו"ל, נטו

* סעיף זה הוא תוצאה של אומדן רופף יותר מאשר יתר סעיפי השקעות תושבי חוץ בישראל.

סך ההשקעות מחוץ לארץ שהגיע לשיא ב־1964 יורד משנה לשנה והיה נמוך במיוחד ב־1967 מאחר שהסתכם נטו ב־14 מיליון דולר בלבד, לעומת כ־71 מיליון דולר ב־1966. ההשקעות מחוץ לארץ ירדו מכ־104 מיליון דולר לכ־52 מיליון דולר. בעיקר ירדו ההעברות במזומנים וההשקעות במניות, המהווים ביחד את עיקר סכומי ההשקעות. יש לשער, כי ירידה תלולה זו היא תולדה של כמה השפעות גם עולמיות וגם מקומיות — שפעלו כולן באותו כיוון. בשנה זו חלה נסיגה בפעילות הכלכלית, בכמה ארצות, עובדה שיש לשער שהשפיעה על היצע ההון אם כי בעיקר גרמו לירידה בהשקעות העובדות, כי המיתון בישראל הגיע לשיאו בשנה זו, והמצב הבטחוני היה בלתי יציב לפני ואחרי מלחמת ששת הימים. נוסף על כך נראה, כי הצרכים הבטחוניים הדחופים של המדינה בשנה זו עודדו משקיעים בכוח לקנות איגרות מילווה הפיתוח או להגדיל את תרומתם למגבית החירום. חיסול השקעות זרות בארץ היה גבוה השנה במידת מה מאשד בשנים קודמות, וגם עובדה זו תרמה לירידה בהשקעות.

ג. יתרות מטבע חוץ

סך יתרות מטבע החוץ של המדינה הגיע בסוף 1967 לכ־944 מיליון דולר, עלייה של 216 מיליון דולר לעומת סוף 1966. במשך החודשים הראשונים של 1967 נמשכה מגמת הירידה ביתרות המטבע שאפיינה את שנת 1966, ובסוף אפריל היו היתרות גמוכות בכ־30 מיליון דולר מרמתם בסוף דצמבר 1966, וזאת למרות הירידה בגירעון השוטף במאזן התשלומים. המפנה חל בעקבות זרימת ההון המוגברת בחודשים שאחרי המלחמה, בעוד שהגירעון בחשבון השוטף נשאר על רמה נמוכה יחסית. פיקדונות תושבי חוץ ופיקדונות אחרים של זרים בארץ עלו בכ־21 מיליון דולר, אבל גם לאחר ניכוי פיקדונות אלה עלו היתרות נטו בכ־195 מיליון דולר. נוסף על העלייה ביתרות חלה גם ירידה בהתחייבויות לזמן קצר, המהוות מעין תחלופה ליתרות מטבע זר. בסך כל תנועות ההון לזמן קצר (כולל יתרות מטבע החוץ) חלה ירידה של קרוב ל־230 מיליון דולר, לעומת ירידה של כ־4 מיליון דולר בשנת 1966.

לוח ג' - 28

יתרות מטבע החוץ של המדינה, 1961 עד 1967

פיקדונות בחו"ל (כולל זהב וקרן המטבע הבין לאומית)	העלייה או הירידה (-) לעומת השנה הקודמת	בניכוי פיקדונות של זרים תושבי חוץ במערכת הבנקאות בארץ	פיקדונות במטבע חוץ נטו	העלייה או הירידה (-) לעומת השנה הקודמת
31.12.1961	370	95	275	—
31.12.1962	511	118	393	118
31.12.1963	620	139	481	88
31.12.1964	641	145	496	15
31.12.1965	747	155	592	96
31.12.1966	728	170	558	-34
31.12.1967	944	191	753	195